

A MISKOLCI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR
„VÁLLALKOZÁSELMÉLET ÉS GYAKORLAT” DOKTORI ISKOLA

HEGYI-KÉRI ÁGNES

A DEZINDUSZTRIALIZÁCIÓ HATÁSA A MUNKAERŐPIACRA

**A VISEGRÁDI ORSZÁGOK RÉGIÓI ÉS MISKOLC PÉLDÁJÁN
1999-2012 KÖZÖTT**

Ph.D. értekezés tézisei

A Doktori Iskola neve: **„Vállalkozáselmélet és gyakorlat” Doktori Iskola**

A Doktori Iskola vezetője: **Prof. Dr. Balaton Károly**
egyetemi tanár

Tudományos vezető: **Dr. Kuttor Dániel**
egyetemi docens

Miskolc
2015.

Tartalomjegyzék

1.	Témaválasztás indoklása, alapvető kutatási probléma	4
2.	A kutatás hipotézisei és a kutatási módszerek a hipotézisek vizsgálata kapcsán	5
3.	A dezindusztrializáció jelenségének és fogalmának kialakulása	8
4.	A dezindusztrializáció fogalmának értelmezése az elméleti közgazdaságtan különböző iskolái szerint	9
5.	A kutatás új és újszerű megállapításai	12
5.1.	A dezindusztrializáció a Visegrádi országokban	12
5.2.	A dezindusztrializáció munkaerőpiaci depressziós és migrációs hatásának mérése Miskolcon	20
6.	A kutatás gyakorlati eredményei	31
7.	Jövőbeli kutatási tervek	31
8.	Publikációs jegyzék	32
9.	Irodalomjegyzék	35

Köszönöm támogatásukat a disszertáció létrejöttében: Dr. Tóthné Prof. Dr. Szita Klára Professzor Asszonynak, Dr. Kuttor Dániel egyetemi docensnek, témavezetőmnek, Dr. Dabasi Halász Zsuzsanna egyetemi docensnek, mentoromnak, családomnak és édesanyámnak.

„A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.”

1. Témaválasztás indoklása, alapvető kutatási probléma

A Visegrádi négyek egy gazdasági, gazdaságpolitikai kihívás elé néztek, egy „kísérlet” alanyaivá váltak, amikor tervgazdaságból piacgazdaságra tértek át. Ez az átmenet hosszú távú társadalmi és gazdasági változásokat generált, problémákat okozott. Egyes térségekben a gazdaság mai napig leépülőben van, máshol fejlődési pályára sikerült állítani. A régi ipari térségekben a gazdasági-társadalmi fejlődést hátráltatja az ipari „útfüggőség”, a szerkezetátalakulás elmaradása, a barnamezők megléte. Ezek munkaerőpiaci nehézségeket okoznak, költségeket jelentenek a központi és a helyi (ön)kormányzatnak egyaránt. Az iparban bekövetkezett változások közvetett módon hatnak a gazdaság más területeire és a mai napig befolyásolják egyes térségek, területek gazdasági és társadalmi fejlődését. A hasonlóságok mellett az egyes földrajzi egységek az ipari átalakulást másképpen élték meg, élik át. Miskolc és az Észak-magyarországi régió számos komoly gazdasági és társadalmi, ezen belül munkaerőpiaci problémája megegyezik a Visegrádi országok más régióiban tapasztaltakkal.

Kutatásom alapvetően arra irányul, hogy feltárjam az Észak-magyarországi régióban tapasztalható dezindusztrializációs folyamat mutat-e hasonlóságot a Visegrádi országok régióival. Továbbá, hogy szülővárosomban, Miskolcon az ipar visszaszorulása milyen munkaerőpiaci, illetve ebből adódó társadalmi és fizikai következményeket okozott és ezek hogyan hatnak és milyen irányba terelik a gazdaság és a társadalom fejlődését.

A munkaerőpiaci folyamatok származtatott voltak miatt követik az ipar átalakulását, leépülését, azaz az „elipartalanodást” (Kiss, 2010). A foglalkoztatottak számának alakulása fontos indikátor a gazdasági és a társadalmi fejlődés szempontjából. Az ipar leépülésének folyamata számos mutatóval jellemezhető, úgymint az ipari vállalkozások száma, az ipar hozzájárulása a GDP-hez, az ipari cégmegszünések száma, a külföldi tőke aránya az ipari szektorban, a beruházások mértéke az iparhoz kötődően.

Jelen dolgozatomban az a célom, hogy a dezindusztrializáció folyamatát munkaerőpiaci szempontból vizsgáljam. A dezindusztrializációt, elfogadva a szakirodalmi meghatározást, az ipari foglalkoztatottak számának visszaeséseként, illetve az ipari foglalkoztatottak munkaerőpiaci arányának csökkenéseként definiálom. Az ipari foglalkoztatás visszaszorulásának hatását regionális és lokális szinten elemzem. A disszertációm címében megjelölt dezindusztrializáció különböző szempontokból való vizsgálataim keresztül átfogó képet kívánok adni a kelet-közép-európai munkaerőpiaci folyamatokról. A Miskolcra való elvándorlás okaira, a város revitalizációjának szükségességére kívánom felhívni a figyelmet.

Munkámban szintetizálok a fejlett országok dezindusztrializációval kapcsolatos tapasztalatait. Elsődlegesen a dezindusztrializáció folyamatának munkaerőpiaci hatásait elemzem, segítve ezzel a probléma mélyebb megértését, az esetleges egyedi fejlődési regionális és helyi irányok feltárását.

A dezindusztrializáció társadalom-gazdaságtani, munkaerőpiaci vizsgálatának fontosságára a Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, Munka- és Társadalomgazdaságtan Intézeti Tanszéken folyó kutatások hívták fel figyelmemet. 2010-ben Dr. Tóthné Prof. Dr. Szita Klára és Dr. Dabasi Halász Zsuzsanna irányításával fiatal doktoranduszként a lokális szintű vizsgálatokat helyeztem munkám középpontjába. 2012-től Dr. Kuttor Dániel témavezetőmmel a megkezdett kutatási irányt bővítettem ki a regionális folyamatokkal. Értekezésemben mindkét területi szint és kutatási irány helyet kap. Disszertáciomban a dezindusztrializációs folyamatokat regionális és helyi szinten vizsgálom amellyel, hogy a témához kapcsolódóan országos és kistérségi szintű kitekintést végzek.

A kutatási kérdéseim megválaszolását elősegítő regionális szintű elemzésekhez az 1999-2012 közötti időszakot választottam. Az időszak 13 évet ölel fel, ami lehetőséget ad megalapozott hosszú távú folyamatok értékelésére, következtetésekre, állításokra levonására,

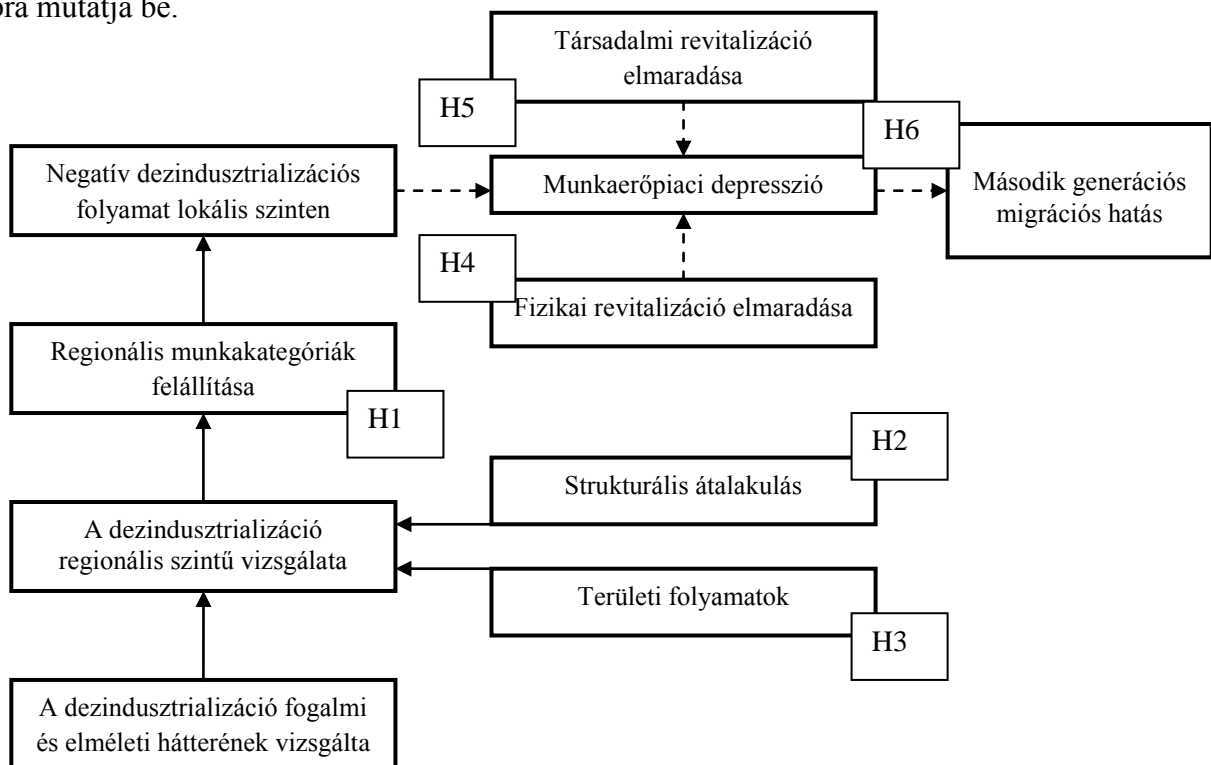
többletinformációval járulva hozzá az európai integráció és a gazdasági válság tanulmányozásához is. A dezindusztrializáció típusainak meghatározásához és a negatív hatású dezindusztrializáció okozta munkaerőpiaci átalakulás tanulmányozásához is az 1999-2012 közötti időszak újabb információival szolgál. A területi folyamatokra 1999-től jelentősen hatott az uniós csatlakozásra való felkészülés. Az 1999 után létrejövő egységes foglalkoztatási adatbázis biztosítja a tanulmányozás lehetőségét és a következtetések levonását.

2. A kutatás hipotézisei és a kutatási módszerek a hipotézisek vizsgálata kapcsán

Alapvető kutatási problémám megválaszolására több kérdést is megfogalmazok, amelyek megalapozzák hipotéziseimet. Kutatási kérdéseim a következők:

- Hogyan magyarázzák a különböző közgazdasági iskolák az ipar visszaszorulásának folyamatát, annak okait és következményeit?
- Jelen volt-e a dezindusztrializáció 1999 és 2012 között a Visegrádi országokban? Annak mely típusai azonosíthatók?
- A dezindusztrializáció befolyásolja-e az ipar területi mintázatát? Kapcsolatban áll-e az ipari koncentráció és specializáció a Visegrádi országokban a dezindusztrializációval?
- Vannak-e a dezindusztrializáció következtében létrejött barnamezőknek munkaerőpiaci relevanciái? Milyen munkaerőpiaci problémákat lehet beazonosítani?
- Milyen attitűdök, beállítódások határozhatók meg a dezindusztrializáció következtében létrejött munkaerőpiacon? A fiatal munkavállalók milyen arányban és attitűdökkel vannak jelen a dezindusztrializáción átesett Miskolc munkaerőpiacán?

A disszertáció gondolatmenetének és a hipotézisek megfogalmazásának logikáját az 1. ábra mutatja be.

1. ábra: A kutatás logikai felépítése

Forrás: saját szerkesztés

A Williamson (2000) által ajánlott elemzési szintekre támaszkodva célom, hogy a dezindusztrializáció kapcsán megvizsgáljam az erőforrás reallokációt, azaz a struktúraváltozás és a területi folyamatok viszonyát. Kutatási kérdéseim megválaszolásakor arra törekedtem, hogy olyan kategóriákat képezzek, amely által lehetőségem nyílik a dezindusztrializáció

mintázatának feltárására, a regionális szintű dezindusztrializációs folyamat megértésére, a hasonlóságok azonosítására és a régiók csoportosítására. Ez elősegítette a regionális azonosságok és eltérések tanulmányozását a Visegrádi országokban. Rowthorn - Wells (1987) munkája alapján meghatározom a negatív, a pozitív és a külső hatású dezindusztrializációs folyamatokat regionális szinten. Kutatási célomnak megfelelően elemzem, hogy a negatív, a pozitív és a külső dezindusztrializációs típusba sorolt régiókban milyen strukturális, specializációs és koncentrációs folyamatok játszódtak le 1999-2012 közötti években. Rowthorn - Wells (1987) munkája szerint a struktúráváltozás nagysága mellett a primer szektor kapcsolatát is elemzem az ipari foglalkoztatottak számának változásához, a dezindusztrializáció típusaihoz viszonyítva. Ehhez kapcsolódóan a következő hipotézisek vizsgálatát tűzöm ki célul.

1. Hipotézis

A Visegrádi országokban 1999-2012 között a dezindusztrializáció többféle típusa figyelhető meg, azonosítható.

2. Hipotézis

A strukturális változások, a primer foglalkoztatási potenciál, a gazdasági szerkezet átalakulása és elhúzóda a dezindusztrializáció folyamatát együttesen befolyásolják.

3. Hipotézis

Az ipari koncentráció és a specializáció mértéke összefüggésben áll a dezindusztrializációs típusokkal a Visegrádi országok régióiban.

A második fejezetben tanulmányozom a negatív dezindusztrializációs régiókban az endogén tényezőket. Az általam használt csoportosítás alapján Magyarországon, az Észak-magyarországi és a Dél-dunántúli régiót sorolom a negatív dezindusztrializációs régiók közé. Fontosnak tartom egy a dezindusztrializációhoz köthető belső tényező és az ipari foglalkoztatás viszonyának vizsgálatát a lokális folyamatokra visszavezetett negatív dezindusztrializációs régiók esetében. Ezek alapján fogalmazom meg az erre vonatkozó hipotézisemet.

4. Hipotézis

A barnamezők jelenléte és a munkaerőpiaci folyamatok közötti kapcsolat térbeli összefüggéssel leírható.

A negatív dezindusztrializációs régiókra jellemző elvándorlást, illetve a korosztályos foglalkoztatotti részvétel változását tanulmányozom. Szakirodalmi elemzés során a lokális elvándorlásra, a munkaerőpiaci depresszióra és a második generációs migrációs nyomásra irányul figyelmem. Továbbá választ keresek ezen fogalmak barnamezős kapcsolatára, amelyek összefüggésbe hozhatók a revitalizáció elmaradásával. Értékelem az alkalmazott revitalizációs stratégiákat és azok munkaerőpiaci relevanciáját Miskolcon. A harmadik fejezetben a következő hipotéziseket vizsgálom meg.

5. Hipotézis

A dezindusztrializáció során Miskolc városban a társadalmi és a fizikai környezet revitalizációjának elmaradása következtében nőtt az elvándorlás és az egyének munkaerőpiachoz való viszonya megváltozott.

6. Hipotézis

A miskolci barnamezős területek fejlesztése hiányolja a komplex megközelítést, azaz a gazdasági-társadalmi szempontok figyelembevételét és a környező területek munkaerőpiaci revitalizációját.

A felállított hipotézisek bizonyítására többféle vizsgálati módszert alkalmazok. Első hipotézisem esetében egyrészt leíró statisztikai elemzést, másrészt shift-share (hatás-arány) analízist készítek. Rowthorn - Wells (1987) munkájára támaszkodva elkülönítem a negatív, a pozitív és a külső dezindusztrializációt. Shift-share analízist használok azért, hogy elkülönítsem a strukturális változásokat a lokális tényezők okozta foglalkoztatás változástól. A nemzetközi szakirodalomban hasonló vizsgálatokat végzett Batóg - Batóg (2001) és Jonuschat - Knoll (2008) csehországi régiókra, valamint a Visegrádi négyekre eltérő időtávokat vizsgálva Bielik - Rajčániová (2008), Lang (2011) és Havlik (2013).

A hatás-arány elemzési módszer segítségével regionális szinten a teljes foglalkoztatottak arányában értelmezem az ipari folyamatokat. A számítások során először külön-külön hatás-arány elemzést végzek a Visegrádi négyeknél. A kapott eredmények megmutatták, hogy mely országokban volt az átlagnál gyorsabb vagy lassabb a foglalkoztatás bővülése (Si). Az eredményeket lokális (Sr), illetve strukturális (Sa) tényezőre bontom. Mindhárom Si, Sr és Sa felvehet pozitív és negatív értéket is. Ennek alapján csoportosíthatók a vizsgált országok, érzékeltetve, hogy a lokális vagy a strukturális tényező dominál a foglalkoztatás bővülésében.

A dezindusztrializáció és a strukturális átalakulás közötti összefüggés feltárására különböző indexeket vizsgállok meg. Stamer (1999) ajánlása alapján használom az indikátorokat, amelyek a strukturális változások mértékét két időperiódus között azonosítják. A leggyakrabban használt mutató a specializáció bizonyítására az LQ index, azaz telephelyhányados vagy lokációs hányados (Patik, 2005; Patik - Deák, 2005; Szakálné Kanó, 2011; Pearce, 1993). A mutató statisztikai adatokkal feltölthető, így kiválóan alkalmas a foglalkoztatásban tükröződő koncentráció kimutatására is. Alkalmazására számos példát kínál a szakirodalom (Miller - Patassini, 2005; Gecse - Nikodémus, 2003; Patik - Deák, 2005; Szakálné Kanó, 2011; Kuttor - Hegyi-Kéri, 2012).

A Herfindahl-Hirschman index a koncentráció és a specializáció számszerűsítésére az egyik legismertebb statisztikai mérőszám. Abszolút koncentrációs, specializációs indexnek is nevezik. Jeney - Szabó (2001) megjegyzi, hogy a Herfindahl index nagyon hasonlít a Gini-Hirschman-féle koncentrációs arány képletére (Nemes Nagy, 1977). Az index értéke 0 és 1 között mozog, annak alapján, hogy milyen mértékű abszolút koncentráció és specializáció mérhető. Megfogalmazott hipotézisem alátámasztására Herfindahl-Hirschman, lokációs indexet és klaszteranalízist használok.

Primer vizsgálattal feltárom a dezindusztrializációval kapcsolatos attitűdöket. A kérdőívben döntően intervallum és arányszámítás kérdéseket alkalmazok. Hipotézisem igazolásához az alábbi elemzési módszertanokat választom: keresztábra-elemzés, faktoranalízis, klaszteranalízis illetve varianciaanalízis. A számításokat SPSS program segítségével végzem el. Célom bemutatni Miskolc területén a barnamező hatására kialakult munkaerőpiaci depressziót és a második generációs migrációs hatást. A hatodik felállított hipotézis vizsgálatához áttekintem Miskolc város Integrált Városfejlesztési Stratégiáját (IVS), Integrált Településfejlesztési Stratégiáját (ITS) és Helyi Esélyegyenlőségi Programját 2013 és

2018 között. Projektenként értékelem az indikátorok tükrében a barnamezős támogatásokra megítélt pénzügyi támogatásokat.

1. táblázat: A hipotézisekhez rendelt módszertan

Cél	Felállított hipotézis	Módszertan
A dezindusztrializáció típusainak azonosítása.	1. Hipotézis	Leíró statisztikai elemzés a foglalkoztatási szerkezeetről.
A dezindusztrializáció lokális és strukturális okainak feltárása, illetve típusainak azonosítása.		Hatás-arány elemzés, lokális és strukturális tényezők elkülönítése.
Struktúraátalakulás és a dezindusztrializáció viszonyának tanulmányozása.	2. Hipotézis	Szerkezet átalakulási indikátorok (Moore-féle szerkezet átalakulási érték, Moore-féle szerkezet átalakulási érték térbeli vektorok segítségével, euklideszi norma (EuN), abszolút értékek összegének relatív különbsége (SRD), növekedési ráta paramétere (GRP), módosított Lilien index (MLI)).
Területi folyamatok alakulásának vizsgálata a dezindusztrializáció kapcsán.	3. Hipotézis	Specializációs és koncentrációs mérőszámok (lokációs index, Herfindahl-Hirschman-féle specializáció).
A barnamezők kiterjedése, nagysága és a kistérségi munkaerőpiac közötti területi kapcsolat kimutatása.	4. Hipotézis	Moran's I.
A munkaerőpiaci depresszió és a második generációs migrációs nyomás kimutatása.	5. Hipotézis	Keresztábra elemzés, faktoranalízis, illetve varianciaanalízis.
A barnamezős fejlesztések komplex revitalizációjának vizsgálata.	6. Hipotézis	Dokumentumelemzés, adatelemzés.

Forrás: saját szerkesztés

3. A dezindusztrializáció jelenségének és fogalmának kialakulása

Kiss (1998) szerint az 1990-es években Magyarországon, különösen a vidéki nagyvárosokban az ipar és a feldolgozóipar dinamizálta a gazdaság fejlődését. Az ipar hordozója a technikai haladásnak, ösztönzi az innovációt, növeli a foglalkoztatottságot. A fejlett országok iparában, illetve gazdaságában az 1970-es évektől végbemenő változásokat a legösszetettebben a szerkezetváltozás fogalma fejezi ki (Kiss, 2010).

A dezindusztrializáció fogalmával (angolul deindustrialization, franciául désindustrialisation, németül Deindustrialisierung) elsőként az Egyesült Királyságban kezdtek el foglalkozni, mivel a 70-es évekre lassulni kezdett a gazdasági növekedés (Tregenna, 2011). Singh (1977) az elsők között írta le a dezindusztrializáció és a strukturális egyensúlytalanság közötti összefüggéseket. Takács (2004) szerint a dezindusztrializáció az ipar hanyatlását, sorvadását vagy leépülését jelenti. Kiss (2010) szerint magyarul szakszerűen a fogalmat az elipartalanodás fejezi ki. A dezindusztrializáció alatt azt értem, amikor az „*ipari (különösen a feldolgozóipari) tevékenység és kapacitás tartós csökkenése*”¹ következik be (Gregory et al.,

¹ „Az ezen változások a gazdasági körforgás természetes velejárói, amikor az ipari termelés a versenyképesség gyengülésével, a hazai és nemzetközi kereslet visszaesésével párosul, a foglalkoztatottak arányának szűkülése, a

2009, 380.o.). Kollmeyer (2009) a dezindusztrializáció alatt a feldolgozóipari foglalkoztatottak arányának csökkenését érti. A releváns szakirodalom áttanulmányozása kapcsán egyetértek Saeger (1997) állításával, mely szerint legelfogadottabb definíciója a dezindusztrializációnak az, amikor a teljes foglalkoztatotti létszámon belül a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya csökken. Saeger (1997) alapján összegzem, hogy miért az ipari foglalkoztatottak számának változását használják indikátorként a szakemberek a dezindusztrializáció számszerűsítésére:

- a feldolgozóipari foglalkoztatottak aránya egy széles körben használt mutató az indusztrializáció szintjének megítélésére és a gazdasági fejlettség számszerűsítésére,
- a feldolgozóipar nagyságának leginkább szembevetendő indikátora a szektor foglalkoztatottsági szintje, amely a közvéleményt is érdekli,
- a szektorok közötti költségtényezők, különösen az inputtényezők változására fókuszál (a munkaerőpiac származtatott volta miatt),
- a befektetések arányának csökkenése hatással van a feldolgozóipari foglalkoztatottságra azért, hogy a feldolgozóipar relatíve nagy beruházási igénnyel rendelkezik.

Megkülönböztetjük az ipar relatív és abszolút csökkenését. Relatív csökkenés esetében az ipari szektor növekedési üteménél a többi szektor nagyobb arányú bővülést mutat, vagyis a teljes foglalkoztatotti létszámon belül csökken az ipar aránya. Alderson (2011) a dezindusztrializáció kapcsán, a feldolgozóipari foglalkoztatottak arányának relatív csökkenéséről beszél a munkaerőpiacon. Rowthorn - Wells (1987) a fogalom értelmezésekor megkülönböztet negatív és pozitív hatású dezindusztrializációt. Pozitív dezindusztrializáció alatt értik azt a folyamatot, amikor a feldolgozóipari foglalkoztatási arány visszaesésével párhuzamosan „*a foglalkoztatási szint visszaesése nem vezet munkanélküliséghez, mert ezzel párhuzamosan elegendő új munkahely jön létre a szolgáltatási szektorban*” (Rowthorn – Wells, 1987, 57.o.). Ebben az esetben a dezindusztrializáció egy sikeres, fejlődő gazdaság jele. A negatív hatású dezindusztrializáció esetén Lux (2011) a kifejező destruktív dezindusztrializáció meghatározást használja. A negatív hatású dezindusztrializáció alatt azt a fogalmat értem, amikor az iparban megszűnő munkahelyeket a terciér szektor nem tudja pótolni, így az a munkanélküliségi és az inaktivitási ráta növekedését indukálja.² Rowthorn - Wells (1987) véleménye szerint a harmadik típusa a dezindusztrializációnak a kereskedelem okozta külső dezindusztrializáció, amikor „*az adott ország feldolgozóipari exportja visszaesik, a kibocsátás a szolgáltatások dominanciája felé tolódik, amely az erőforrások átcsoportosítását is magával vonja más ágazatok felé (104.o.)*.”

A jelenség értelmezéséhez új szempontokat ad a Visegrádi országok tapasztalatainak vizsgálata. A dezindusztrializáció folyamatának mélyebb megértése segíti a fenntartható fejlődés és a gazdasági növekedés megteremtését, a magasabb foglalkoztatás létrejöttét.

4. A dezindusztrializáció fogalmának értelmezése az elméleti közgazdaságtan különböző iskolái szerint

A dezindusztrializáció fogalmának bemutatása után a különböző közgazdaságtani irányzatokban való megjelenésével foglalkozok. Bemutatom a dezindusztrializáció okának, folyamatának és következményeinek megjelenését az egyes közgazdaságtani iskoláknál. Különös figyelemmel kísérem a dezindusztrializáció azon típusát, amely a gazdaság számára kedvezőtlen és kóros folyamat. Megvizsgálom, hogy az egyes közgazdaságtani iskolák hogyan és miként vélekednek a dezindusztrializáció folyamatáról, milyen magyarázatokkal

---

fizetési mérleg egyensúlytalansága mellett a dezindusztrializáció az alulfejlettséget jeleníti meg” (Gregory et al., 2009, 150 o.).

² Az értekezés következő fejezetében megvizsgálom, hogy Magyarországon illetve a Visegrádi országokban kimutatható-e dezindusztrializációs folyamat, illetve annak milyen típusa jellemző regionális szinten a vizsgált országokban.

szolgálnak, milyen elemzési keretet biztosítanak az ipar visszaszorulásának, milyen gazdasági és társadalmi³ hatásait veszik számba. A dezindusztrializáció folyamatának közgazdaságtani szempontból való vizsgálata, elemzése komplex feladat, mivel a jelenség a régióban új keletű. Céлом, hogy a dezindusztrializációhoz kapcsolódó releváns kérdések megfogalmazására szolgáló alkalmas közgazdaságtani elméleti keretrendszer bemutassam.

Magyarországon a rendszerváltást követő 8-10 évet az Európai Unió országaihoz való felzárkózás jellemezte, ugyanakkor a magyar gazdaságot és társadalmat érintő számos területen nem történtek meg a szükséges változások (Nagy, 2009). Az ipar visszaszorulásának vizsgálata és a folyamat közgazdaságtani elméleti relevanciájának feltárása azért nehéz feladat, mert a jelenség új. A napjainkban is játszódó folyamatok megértéséhez az elméleti keretrendszer ad támpontot. A dezindusztrializáció a strukturális átalakuláshoz köthető, egy egyensúlyi állapotot nélkülöző folyamat. A neoklasszikus közgazdaságtani elméletek egyszerű modelleket használnak, amelyek nem tükrözik a komplex valóságot, a dinamikus gazdasági folyamatok leírásához elégtelenek (Karajz, 2011). A preferenciák, az alkalmazott ipari technikák, technológiák és az iparral kapcsolatos magatartási normák állandóan változnak. A neoklasszikus közgazdaságtan a dezindusztrializáció okait részleteiben nem tárgyalja. Ezért a dezindusztrializáció megértéséhez elengedhetetlen a vizsgálódási keret bővítése. A (negatív) dezindusztrializáció komplex megközelítést igényel dinamikus időhorizontba helyezve, amely folyamat vizsgálatához az új intézményi közgazdaságtan illetve a(z) (ko)evolúciós közgazdaságtan elméleti keretrendszere ad magyarázatot.

Hodgson (1998) az intézményekre jellemző sajátosságokat a következő öt pontban határozta meg:

- Minden intézmény egyének közötti interakciókat tartalmaz, lényeges információ-visszacsatolásokkal.
- Minden intézménynek számos tulajdonsága van, közös eszmékkel és gyakorlattal.
- Az intézmények fenntartják a közös eszméket és elvárásokat és azok fenntartják az intézményeket.
- Bár nem állandóak és nem léteznek örökké, az intézmények relatíve tartósak, önmagukat erősítők és minőségüket tekintve stabilak.
- Az intézmények értékeket és normatív ítéleteket, értékeléseket testesítenek meg.

Williamson szerint négy szinten lehet institucionalista módon elemzéseket eszközölni. A legfelső szinten a társadalmi beágyazottság, a normák, a szokások, a tradíciók és a konvenciók szerepelnek. A northi meghatározásban az informális intézményeket soroljuk ide. A társadalom és az egyének normái a politikai átalakulással nem egy időben változnak meg. A dezindusztrializáció folyamatában az egyének iparral, ipari múlttal kapcsolatos beállítódásait, munkaerőpiaci attitűdjeit egy a tervgazdaságból való átmenet, esetleg egy volt szocialista nagyvállalat alakította ki. A munkavállalók az intézményekben és a munkaerőpiacon továbbra is azonos normarendszerrel vannak jelen, amely hatással van a termelésben játszott szerepükre. Ezen a szinten a változás rendkívül lassan eszközölhető (Máté, 2012).

A harmadik szinten az intézményi környezet jelenik meg, amely a formális szabályrendszerrel, a jogrendszerrel és a törvényeken keresztül hatással van az átalakulásra. Ez a szint a játékszabályoknak feleltethető meg. A jogrendszer megváltozása megteremtette az alapot a rendszerváltozás során a piacgazdaság kiépülésének, a magántulajdon megjelenésének és a különböző gazdasági szervezetek létrejöttének. Ezzel elősegítette a privatizáción keresztül az ipari átalakulást. A jogrendszer megváltozása a foglalkoztatáspolitikai eszközök által szerepet kapott az iparból kilépők munkaerőpiaci

---

³ Véleményem szerint a társadalom nem elkülönülő alrendszer, hanem szoros kapcsolatban áll a gazdasággal, annak integráns része.

helyzetének javításában is. A második szint a piac, amely vállalatok és a további gazdasági szereplők „játsszótere”. Az irányítási formák pl. a kormányzás is ide sorolható, amely az állami támogatásokon keresztül segíteni tudja az átalakulást. Az első szinten a fizikai és a humán erőforrások eloszlása jelenik meg. Az új intézményi közgazdaságtan egyik fontos kutatási területe a rendszerváltozáson átesett kelet-közép-európai országok folyamatainak vizsgálata. Véleményem szerint a dezindusztrializáció folyamatának vizsgálatához a fent említett négy szint megfelelő alapot biztosít.

2. táblázat: A dezindusztrializáció intézményi jellemzői

	Szintek		Változás gyakorisága (évek)
4. szint	Társadalmi beágyazottság	Ipar visszaszorulásával kapcsolatos attitűdök, beállítódás, az ipari munkamorál, a vállalattal és az állami segítségnyújtással kapcsolatos elvárások.	100 éven túl
3. szint	Irányítási struktúrák	Állami támogatások módja és nagysága, a barnamezős területek revitalizációja.	10-100 év
2. szint	Intézményi környezet	Ipari átalakulást segítő törvényi szabályozás, privatizációs törvény.	1-10 év
1. szint	Erőforrás-allokáció és foglalkoztatás	Az ipari foglalkoztatottak re-allokációs folyamata.	folyamatos

Forrás: Williamson (2000) alapján saját szerkesztés

Veblen úttörő gondolatai már 1899-ben arra fókuszáltak, hogy az evolúciós felfogást a gazdasági racionalitással összhangba hozzák. A gazdasági döntéshozás és a racionalitás keretrendszerét társadalmi-kulturális és intézményi keretek közé helyezte. Az evolúciós közgazdaságtan több tekintetben is eltér a főáramú elméleti irányzatoktól: fontosabb szerepet kap benne a „populáció”, a mezoszint vizsgálata és a dinamikus szemlélet. Az evolúciós közgazdaságtan nem csak az intézmények változásának a gazdaság teljesítményére gyakorolt szerepét helyezi vizsgálódásának középpontjába, de tanulmányozza azt is, hogy a változás milyen hatással van a gazdaság szereplőire. Fontosnak tartja a tanulás, a versengés és a kumulatív folyamatok szemszögéből való vizsgálódást. Az evolúciós közgazdaságtani szemlélet felhívja a figyelmet a vizsgálati módszer statikus keretei között feszülő problémák létrejöttére, azaz a gazdasági törvények idődimenzióinak értékelésére és annak darwini megközelítésű kezelésére. A gazdasági cselekvéseket ezért nem lehet mechanikus szemléletben, tértől és időtől függetlenül vizsgálni. Marshall szkeptikus hozzáállással szemléli a neoklasszikus elemzést, amely csak egyensúlyi állapotok mentén végzi vizsgálódásait (Hausmann, 2007). A dezindusztrializáció, mint a strukturális változások része nem egyensúlyi, hanem egyensúlyi állapot felé törekvő folyamatként értelmezhető⁴. Dosi - Nelson (1994) szerint az evolúcionista közgazdaságtan a változás magyarázatára nagy hangsúlyt fektet. Ez a szemlélet a dezindusztrializációnak és a gazdasági-társadalmi hatásainak megértésében nagy segítség. Az intézményrendszer változatlansága, a szakpolitikák homogén térszemlélete gyakran akadályozza a gazdasági szerkezetváltozást, annak dinamikáját, különösen Kelet-Közép-Európában (Elekes, 2013).

A dezindusztrializáció egy olyan dinamikus folyamat, amelynek során érdemes megvizsgálni, hogy a vállalatokban felhalmozott tacit tudás, munkamorál, motiváció, rutinok

⁴ Pasinetti (1981) az egyensúlyt, nem mint statikus állapotot, hanem mint folyamatot definiálta egyensúlyi ösvényként.

és átörökítő egységek hogyan és miként élnek tovább. Az evolúciós közgazdaságtan a vállalatok tanulási képességét a korábban felhalmozott, már meglévő tudáshoz viszonyítja, így definiálja az útfüggőség fogalmát, amely behatárolja a fejlődési lehetőségeket. Hodgson (1998) az evolúcionistaáltnál használatos rutin eljárásokat egyéni szinten szokásként értelmezi. Lux (2009a) megállapítja, hogy Kelet-Közép-Európában az ipari vállalatok nagy százalékában az eröltetett iparosítás, a piacvédő intézkedések, a többnyire központilag irányított gazdasági környezet hatására olyan rutin eljárások elsajátítására került sor, amelyek speciális döntési és működési szabályok, szokások meglétét eredményezte. Ilyen „szokások” között említhetjük a kapun belüli munkanélküliséget, a köz- és a vállalati tulajdon összemosódását. Dosi et al., (2000) elhatárolták egymástól a rutint, mint a szervezetre jellemző fogalmat, illetve a szakértelmet, mint egyéni jellemzőt.

Az evolúciós közgazdaságtan két áramlata közül kiemelem azt az irányzatot, amely a komplex rendszerek felépítését és működését tanulmányozza, illetve azok együttes változását. Ez az egyik koevolúciós folyamat, amely szerint az intézményi és a piaci változások kölcsönhatásban állnak. A koevolúciós értelmezés alapján az egyik részrendszerben bekövetkező változás hatást gyakorol más alrendszerek működésére, amely végeredményként rendszerszintű tulajdonságok megváltozásához vezet (Elekes, 2013). Egy térségben a társadalmi, a gazdasági és a környezeti tényezők állnak koevolúciós kapcsolatban. Régi ipari térség esetében a helyi társadalom munkaerőpiaci attitűdjét, munkamorálját és beállítódásait az ipari termelővállalat alakította ki. A gazdasági tevékenység átalakulása erodálja (Elekes, 2013) a terület tudásbázisát és emberi erőforrását. Az ipari termelés és a foglalkoztatottság visszaesésével párhuzamosan (szennyezett) barnamezős területek jelentek meg.

A koevolúció másik ága a „populációt” érintő változásokra koncentrál. Egy adott területen valamilyen szempont szerint lehatárolt populációban bekövetkező változás hatással van egy másik populációban lezajló folyamatokra (Lengyel - Bajmóczy, 2013). A szülők munkaerőpiaci tapasztalata befolyásolja a gyermekeiknek adott tanácsot és a következő generáció munkaerőpiaci viselkedését, mivel a migráció és a mobilitás családi döntés eredménye.

5. A kutatás új és újszerű megállapításai

A kutatás megállapításait két pontban foglalom össze:

- az ipar leépüléséhez köthető, 1999-2012 között a Visegrádi országokban lejátszódó regionális folyamatok értékelése;
- Miskolcon a munkaerőpiaci folyamatok elemzése.

5.1. A dezindusztrializáció a Visegrádi országokban

A disszertáció második fejezetében munkakategóriát hozok létre a szakirodalmi áttekintés alapján a foglalkoztatáspolitikai relevancia és a regionális hasonlóságok feltárásához. Rowthorn - Wells (1987) a fogalom értelmezésekor megkülönböztetett külső, negatív és pozitív hatású dezindusztrializációt. A dezindusztrializáció típusait hatás-arány (shift-share) elemzés segítségével határozom meg azért, hogy elkülönítsem a strukturális átalakulást a lokális (belső) tényezők okozta foglalkoztatás változástól.

- A külső hatású dezindusztrializáció esetében a gazdasági struktúra megváltozása negatív irányba befolyásolja a foglalkoztatás változását, csökkenő ipari foglalkoztatotti potenciál mellett a növekvő szolgáltatási szektor nem tudja kompenzálni a különbözetet.
- A negatív hatású dezindusztrializációt úgy értelmezem, hogy az ipar visszatorzulását a szolgáltatási szektor növekedése nem képes ellensúlyozni. Összességében csökken a régióban a foglalkoztatottak száma, amely visszaesés inkább belső tényezőkre vezethető vissza, mintsem strukturális változásokra.

- A pozitív hatású dezindusztrializáció az a folyamat, amelyben az ipar visszaszorulása a gazdasági struktúrát úgy alakítja át, hogy a szolgáltatási szektor bővíteni tudja a foglalkoztatási potenciálját és így növekszik a teljes foglalkoztatás is a területen. Ez a változás elsősorban lokális tényezőkre vezethető vissza.

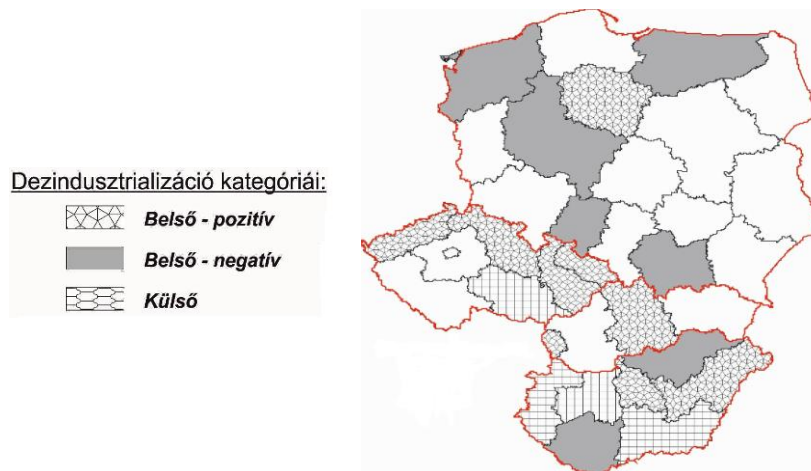
3. táblázat: Dezindusztrializáció típusainak meghatározása

Típus		Az ipari szektor foglalkoztatotti állományának változása	A szolgáltatási szektor foglalkoztatotti állományának változása	A teljes foglalkoztatotti létszám változása	A foglalkoztatás változását negatív irányba befolyásoló tényező
Külső		csökken	növekszik	csökken	strukturális
Belső	Negatív	csökken	csökken	csökken	lokális
	Pozitív	csökken	növekszik	növekszik	lokális

Forrás: saját szerkesztés

1999 - 2012 között a Visegrádi országok régióinak felében az ipari foglalkoztatottak számának alapján dezindusztrializációs folyamat figyelhető meg. A húsz régió közül hét régióban negatív, négy régióban külső és kilenc régióban pozitív dezindusztrializációs folyamatról beszélhetünk.

Külső dezindusztrializációs folyamat a vizsgált régiók közül Magyarország három régiója (Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl és Dél-Alföld) mellett egy cseh régióra is jellemző. Negatív hatású dezindusztrializációs folyamat volt megfigyelhető öt lengyel régió mellett Dél-Dunántúlon és Észak-Magyarországon. Pozitív dezindusztrializáció négy cseh, két szlovák, egy lengyel régió mellett Közép-Magyarországon és az Észak-alföldi régióban mutatható ki (lásd 2. ábra).

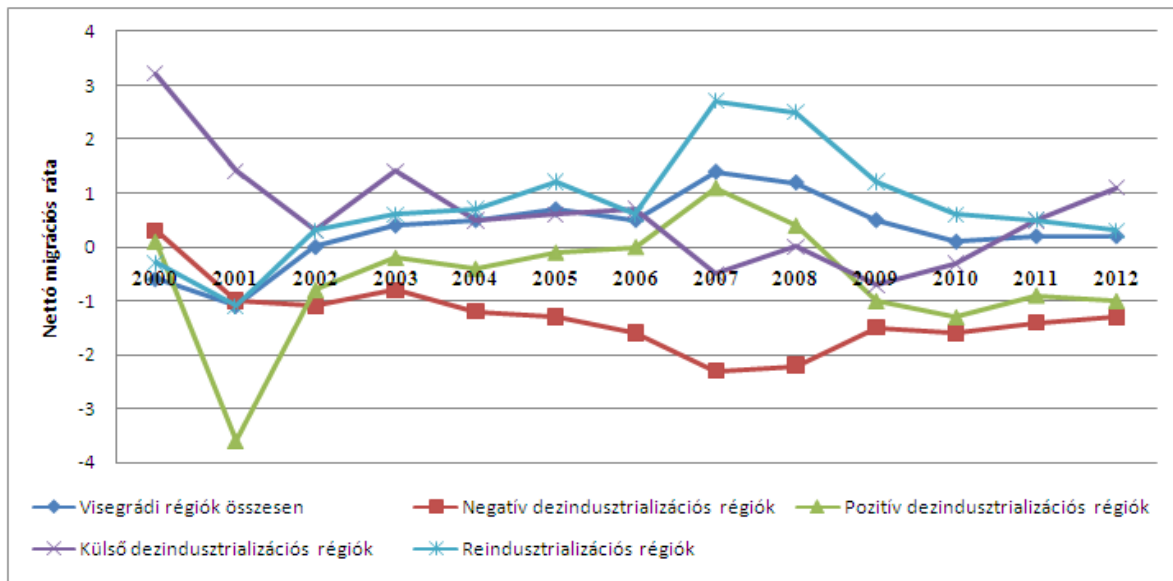

2. ábra: A dezindusztrializáció három típusa a Visegrádi országokban

Forrás: saját szerkesztés

A dezindusztrializációt a munkaerő-kereslet megváltozásához kötöm. Hosszabb távon ez az átalakulás hatással van a munkaerő-kínálat szerkezetére is, azaz a korosztályi foglalkoztatási rátára és a nettó migrációs rátára. A dezindusztrializációs folyamat megértéséhez a munkaerőkínálat átalakulásának irányát és átstrukturálódását vizsgálom meg.

A negatív dezindusztrializációs régiókban erős, illetve közepes kapcsolat fedezhető fel az ipari foglalkoztatottak számának alakulása és a munkanélküliségi ráta között. Ezen régiókban együtt mozog (egy régió kivételével) a férfi munkanélküliségi rátának és az iparban foglalkoztatottak számának változása. A negatív dezindusztrializációs régiókban nagyobb mértékű a 35-44 éves korosztály foglalkoztatotti létszámának csökkenése (82 százalékra esett vissza az időszakban), mint a többi régióban. A pozitív és a külső dezindusztrializációs régiókra a 35-44 éves korosztály foglalkoztatotti létszámának növekedése jellemző. 2001-től a nettó migrációs ráta alapján a negatív dezindusztrializációs régiókból folyamatos az elvándorlás.

3. ábra: A nettó migrációs ráta átlagainak alakulása a Visegrádi országokban regionális szinten

Forrás: saját szerkesztés

A foglalkoztatáspolitikai eszközök regionális szintű hatékonyságának növelése érdekében az alábbi téziseket fogalmazom meg.

1. a. Tézis:

A Visegrádi országokban 1999 - 2012 között a dezindusztrializáció mindhárom (pozitív, negatív, külső) típusa megjelenik. Emellett a régiókban a relatív és az abszolút dezindusztrializáció is azonosítható.

1. b. Tézis

A negatív dezindusztrializációs régiókban a 35-44 éves korosztály foglalkoztatási rátája nagyobb mértékben csökkent, mint a többi dezindusztrializációs csoportban. A negatív dezindusztrializációs régiókat 2001-től folyamatos elvándorlás, negatív nettó migrációs ráta jellemezte.

Munkaerőpiaci turbulenciaként jelenik meg a szakirodalomban (Lilien, 1982) a munkaerő megnövekedett nettó reallokációja az egyes szektorok között. Farber (1999) szerint a turbulencia valójában egy növekvő instabilitási viszonyt fejez ki a munkavállalók között, vagyis megnövekszik a munkaerőpiacra beáramló munkavállalók száma. Ennek egyik oka lehet egy szektor vagy ágazat munkaerő-keresletének csökkenése, amely megbontja a munkaerőpiacon kialakult egyensúlyt, megnöveli a munkát keresők számát, gyengíti a

munkavállalók munkahelyi stabilitását. Layard et al. (2005) szerint a turbulencia a munkaerőpiac növekvő „tökéletlenségére” utal, azaz egy olyan egyensúlytalansági állapot, amelyben a munkaerő-kereslet és kínálat a különböző szektorokban nem egyezik meg, amelyet jelezhet az ágazati munkanélküliségi ráta emelkedése is. Átalakul a munkaerőpiaci kereslet, és növekvő kereslet mutatkozik a munkaerőpiacon a magasabban képzett munkavállalók iránt. A „régii” ipari termeléshez kötődő szakképzettségek leértékelődnek (Kocziszky, 2008), növelve a strukturális munkanélküliséget és a munkaerőpiac szegmentációját. A szektorális változások üteme, a reallokáció gyorsasága ugyancsak befolyásolhatja a munkanélküliségi ráta alakulását. Jelzés értékű, hogy a dezindusztrializáció milyen intenzitással van jelen a gazdaságban. A folyamat gyorsasága eltérő lehet a dezindusztrializációs típusok esetében. Az ipari foglalkoztatottság változása és a struktúraátalakulás dinamikája közötti összefüggés eredményeit a 4. táblázat mutatja. A Visegrádi országok régióiban 1999 - 2012 között a nagyobb intenzitású struktúraátalakulásra kevésbé jellemző az ipari foglalkoztatottak arányának növekedése. Négy indikátornál (Moore-féle szerkezetátalakítási érték, EuN, SRD, GRP) a negatív dezindusztrializációs régiókban gyorsabb, a pozitív és külső dezindusztrializációs régiókban lassabb ütemű a szerkezetváltozás.

4. táblázat: A struktúraváltozás és az ipari foglalkoztatottak arányának változása közötti kapcsolat

1999 és 2012 között regionális szinten	Korreláció értéke az ipari foglalkoztatottak arányának változásával
Moore-féle szerkezetátalakítási érték	r=-0,159
Moore-féle szerkezetátalakítási érték térbeli vektorok segítségével	r= 0,031
Euklideszi norma (EuN)	r= 0,056
Abszolút értékek összegének relatív különbsége (SRD)	r= 0,247
Növekedési ráta paramétere (GRP)	r=-0,079
Módosított Lilien index (MLI)	r=-0,345

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítás

Rowthorn - Wells (1987) szerint a terciér szektor növekedése egy ideig a primer szektor csökkenését eredményezi. Amikor a gazdaság elér egy érettség-pontot, a terciérizálódás a szekunder szektor ellenében történik tovább. A szakirodalom a dezindusztrializáció ezen magyarázatát „érettség elméletnek” nevezi. Ennek értelmében egy adott gazdaság fejlődésében van egy olyan pont, amikor a gazdasági szerkezet az „érettség” állapotába kerül, amely után a szolgáltatási szektor növekedése az ipar visszaszorulásával társul. Regionális szinten megvizsgálom, hogy van-e összefüggés a primer szektor foglalkoztatotti állománya és az ipari foglalkoztatottak arányának változása között. A Visegrádi országok regionális szintű vizsgálata (35 régió esetében) során az ipari foglalkoztatottak arányának változása és a mezőgazdasági szektorban foglalkoztatottak száma közötti kapcsolatot legmegfelelőbben a logaritmikus regressziós összefüggés fejezi ki. A modell magyarázó ereje ($R^2=0,465$), amely közepesen erősnek mondható⁵.

1. egyenlet

$$y = \ln(0,057x) + 1,098,$$

ahol y az ipari foglalkoztatottak arányának változása 1990 és 2012 között, x a primer szektorban foglalkoztatottak aránya 1999-ben regionális szinten a Visegrádi országokban. Az elemzések eredményeire alapozva a következő téziseket fogalmazom meg.

⁵ Az SPSS program segítségével végzett vizsgálatok adattáblái a mellékletben találhatóak.

2. a. Tézis

Az időszak kezdetén, 1999-ben meglévő mezőgazdasági foglalkoztatottak létszáma hatással van a dezindusztrializáció folyamatára. Azokban a régiókban, ahol az időszak elején a mezőgazdasági szektor foglalkoztatotti állománya alacsonyabb szintű volt, ott az ipari foglalkoztatotti létszám csökkenése valószínűbb volt.

2. b. Tézis

A Visegrádi országok régióiban a struktúraátalakulás és a dezindusztrializáció mértéke között közepesen erős összefüggés mutatkozik. Azokban a régiókban, ahol nagyobb intenzitású a szerkezetátalakulás, jellemzőbb az ipari foglalkoztatotti arány csökkenése. A negatív dezindusztrializációs régiókban a szerkezetátalakulás folyamatos, amely dinamikájában eltér a külső és a pozitív dezindusztrializációs régiókban tapasztalttól.

A dezindusztrializáció kapcsán megkerülhetetlen az egyes régiók ipari specializációjának elemzése. A regionális vizsgálatok ugyanakkor rávilágítanak, hogy a makrofolyamatok mögött az iparon belül jelentős területi különbségek húzódnak meg (Kuttor, 2011). Kutatásom során arra fókuszálok, hogy a térben milyen változások történnek, az egyes országokban az ipari koncentráció és az egyes régiók ipari specializációja milyen kapcsolatban áll a dezindusztrializációval. 1999 - 2012 között megvizsgálom a Visegrádi országok régióiban hat ágazat (mezőgazdaság; feldolgozóipar; építőipar; pénzügyi közvetítés és ingatlan; közigazgatási és közösségi szolgáltatások és háztartások tevékenysége; a nagy- és kiskereskedelem, szállodák és éttermek) specializációs és koncentrációs folyamatait. Hipotézisemre a választ két index, a lokációs (LQ) és a Herfindahl-Hirschman (HH) vizsgálata alapján adom meg.

2012-ben a dezindusztrializációs, különösen a negatív dezindusztrializációs régiókban növekszik az ipari foglalkoztatottak koncentrációja. Az ipari foglalkoztatottak számának és arányának változása mellett az LQ mutató az országos, illetve a teljes foglalkoztatotti létszámot is figyelembe veszi. A negatív dezindusztrializációs régiók az átlagos LQ=1 indexet meghaladó adatokkal jellemezhetők. E csoportban 1999 - 2012 között átlagosan 4 százalékkal növekedett a regionális ipari LQ értékek átlaga, egy régiót kivéve (Zachodniopomorskie). 2012-ben a negatív dezindusztrializációs régiók LQ indexének átlaga 1,098, ami meghaladja a Visegrádi országok átlagát (LQ=1,016). Ugyanebben az évben a külső dezindusztrializációval jellemezhető régiók átlagos LQ indexe 1,074. A pozitív dezindusztrializációval jellemezhető régiókban az érték közel áll a teljes minta átlagához (1,026).

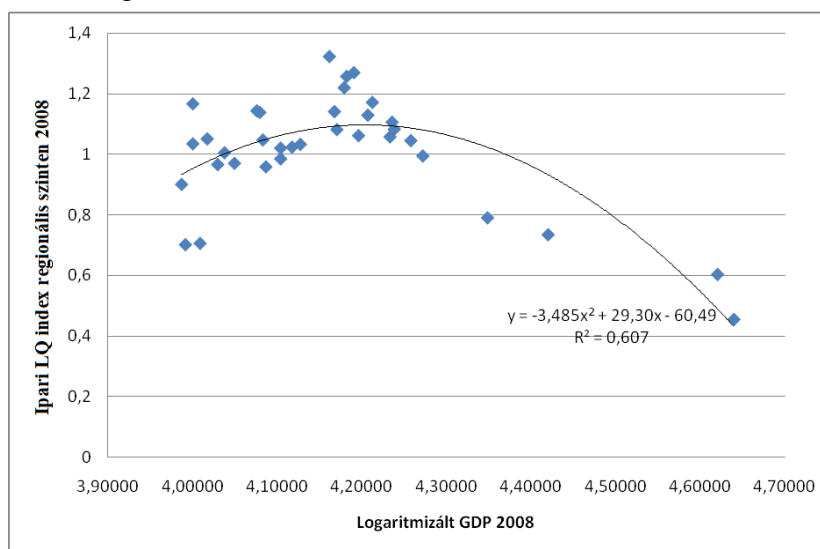
5. táblázat: LQ hányados a dezindusztrializáció típusai alapján 1999-ben, 2008-ban és 2012-ben

	LQ értékek átlaga 1999-ben	LQ értékek átlaga 2008-ban	LQ értékek átlaga 2012-ben
Negatív dezindusztrializációs régiók	1,051	1,064	1,098
Pozitív dezindusztrializációs régiók	1,045	1,045	1,026
Külső dezindusztrializációs régiók	1,077	1,090	1,074
(Re)indusztrializációs régiók	0,941	0,941	0,941
Teljes minta	1,0035	1,0101	1,0163

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítás

Ezekben a régiókban a vizsgált időszakban csökkent az ipari foglalkoztatottak koncentrációja, összességében 2 százalékkal.

Saeger (1997) több periódusban az OECD országokat vizsgálva az ipari foglalkoztatottak arányának változását U-alakú görbével írja le az egy főre jutó logaritmizált GDP tekintetében. A Visegrádi országok régióit megvizsgálva 2000 és 2011 között a lokációs index és a logaritmizált GDP között regionális szinten erős kapcsolat található, amelyet fordított U-alakú görbe ír le. A Visegrádi országokban 1999 és 2012 között megállapítom, hogy Saeger állítása regionális szinten is érvényes. A két változó közötti legerősebb kapcsolat 2008-ban figyelhető meg.

4. ábra: A lokációs hányados és a logaritmizált egy főre jutó GDP közötti összefüggés regionális szinten

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítás

A regionális specializáció és a dezindusztrializáció közötti kapcsolatot a következőkben részletesen feltárom. A régiók abszolút specializációja megmutatja, hogy az adott régió mennyire diverzifikált ágazati szerkezettel rendelkezik. Egy olyan országban, ahol egészében domináns egy ágazat, általában a régiókban is jelentős részesedést ér el az abszolút specializációs index. A Visegrádi országok azon régiói tekinthetők specializáltak, amelyek az országos átlagtól eltérő ágazati karakterűek. Megvizsgálom, hogy a regionális specializáció milyen viszonyban áll a dezindusztrializáció típusaival, illetve hogy az adott régiók ipari specializációja milyen viszonyban áll az egy főre jutó logaritmizált GDP-vel.

Magyarországon a régiók specializációját egyrészt az ipari és a közigazgatási ágazat, másrészt a kereskedelem aránya befolyásolja. 1999 és 2012 között, míg az ipari specializáció csökkent az egyes régiókban, addig a fővárosban a közigazgatás erőteljes specializációja figyelhető meg. A régiók specializációs indexe minden esetben csökkent az időszak alatt, a részeredmények alapján a regionális ipari specializáció is visszaesett. Míg a közigazgatási ágazatban való specializálódásban élen jár a Közép-magyarországi régió, addig a feldolgozóiparban a Közép-dunántúli és a Nyugat-dunántúli régió aránya kimagasló. Hazánkban a régiók specializációja Közép-Magyarországon és a Dél-alföldi régióban volt a legalacsonyabb 2012-ben.

A negatív hatású dezindusztrializációs folyamattal jellemezhető két magyarországi régiónál a specializációs index kis mértékben csökkent. A Dél-dunántúli régió munkaerőpiaci helyzetét a mezőgazdaság magasabb specializációs részaránya kompenzálja. A mezőgazdaság specializációja az Észak-magyarországi régióban igen alacsony. A negatív dezindusztrializációs régiókra nagyon alacsony specializációs index jellemző. A másik két

deindusztrializációs típus, a Visegrádi országok átlagát meghaladó specializációs indexszel írható le. Ezt a magas specializációs értéket egyrészt a pénzügyi szektorban foglalkoztatottak száma alakítja, másrészt az építőiparban és a feldolgozóiparban foglalkoztatottak arányára lehet visszavezetni. A negatív deindusztrializációs régiók estében az ipar visszaszorulásával párhuzamosan a gazdasági szerkezetben a többi iparágban nem történik bővülés. A specializációs érték átlaga 2004-től 2011-ig csökkenő tendenciát mutat. Az ipar visszaszorulása ezekben a régiókban a specializáció csökkenése mellett megy végbe, amely kihat a regionális versenyképességre is.

6. táblázat: Régiók HH abszolút specializációs indexének alakulása

Régió	1999	2008	2012
Közép-Magyarország	0,232	0,205	0,209
Közép-Dunántúl	0,242	0,235	0,234
Nyugat-Dunántúl	0,247	0,238	0,228
Dél-Dunántúl	0,225	0,216	0,216
Észak-Magyarország	0,237	0,225	0,232
Észak-Alföld	0,232	0,217	0,217
Dél-Alföld	0,217	0,209	0,209

Forrás: Eurostat adatok alapján saját számítás

Kutatási eredményeim lehetővé teszik, hogy a Visegrádi négyekre vonatkozóan megfogalmazzam a következő téziseket.

3. a. Tézis

A negatív deindusztrializációs régiók magas ipari koncentrációval és alacsony ipari specializációs mutatóval jellemezhetők. A negatív deindusztrializációval jellemezhető régiókban a vizsgált időszakban az ipari foglalkoztatottak további területi koncentrációja ment végbe.

3. b. Tézis

Amíg regionális szinten az ipari specializáció hozzájárul az egy főre jutó GDP növekedéséhez, addig az ipari foglalkoztatottak területi koncentrációja fékezi a régiók összkibocsátásának növekedését.

3. c. Tézis

A Visegrádi országok régióit megvizsgálva, 2000-2011 között a lokációs index és a logaritmizált GDP között regionális szinten erős kapcsolat található, amelyet fordított U-alakú görbe ír le.

A negatív deindusztrializációs régiók közül kettő Magyarországon helyezkedik el: az Észak-magyarországi és a Dél-dunántúli régió. A lokális tényezők változása nagyobb mértékben befolyásolja a foglalkoztatás változását ezekben a régiókban. Ilyen lokális, belső tényező egyrészt a revitalizálatlan barnamezők megléte. A területfejlesztési beavatkozások szokásos, az okokra koncentráció technikái már nehezen alkalmazhatók, csakis komplex, több tényező együttes, és egymással összefüggő „megtámadása” vezethet sikerre (G. Fekete, 2009). Ezért a fent említett két régió esetében részletesen megvizsgálom az ipar leépülése után létrejövő barnamezős területek hatását a munkaerőpiacra. A Moran's I térbeli autokorrelációs mutatót használom fel a két régió kistérségeiben való elemzéshez. A Moran's I mutató alkalmazását az támasztja alá, hogy alkalmas módszer társadalmi és gazdasági jelenségek, folyamatok elemzéséhez és térbeli összefüggésrendszerének feltérképezéséhez. Komoly segítséget biztosít, mivel nem csak számszerűsíti a korreláció mértékét, hanem azt térben is bemutatja. A területi egységek ilyen jellegű vizsgálatának kérdése, hogy a

barnamezők környékére mennyire jellemző az alacsony foglalkoztatottság, illetve a magas munkanélküliségi ráta. Az index alkalmas annak bizonyítására, hogy a munkaerőpiaci mutatók ott klasztereződnek, ahol a barnamezők jelen vannak. Közgazdaságtani logika és munkaerőpiaci tapasztalatok alapján tudjuk, hogy az egyes mutatók mértéke a klaszterekben alacsony vagy magas, azaz alacsony foglalkoztatás és magas munkanélküliség klasztereződik. A Moran's I indexnél a szomszédsági mátrix (vezérszomszédságot veszem figyelembe) alkalmazása mellett a távolsági súlyok helyett a barnamezős területek kiterjedését használom. Egy nagyobb kiterjedésű barnamezőnek a vizsgált területegységtől távolabb fekvő területekre is hatása van az ipari területre való ingázások által. A kistérségi szintű barnamezős adatfelvétel miatt járási szintre nem terjedhet ki a kutatás. 2004-es és 2008-as adatokat használok, mert a gazdasági válság hatásai még nem jelentkeztek ebben az időszakban. Huszonnyolc Észak-magyarországi és huszonnégy Dél-dunántúli kistérségre végzem el a számítást. A Moran's I eredményei alapján megállapítható, hogy 2004-ben és 2008-ban pozitív térbeli autokorreláció van a kistérségek barnamezős kiterjedése, a kistérségi munkanélküliségi ráta, a foglalkoztatási ráta és az aktivitási ráta között. Az Észak-magyarországi régió kistérségeiben a vizsgált két időszakban a munkanélküliségi ráta, illetve a foglalkoztatási ráta barnamezős területekkel való autokorrelációja nőtt, míg az aktivitási rátáé csökkent. A Dél-dunántúli régióban alacsonyabb a Moran's I értéke mindkét vizsgált időszakban és a változás is kisebb arányú. A számítások eredményeire támaszkodva megvizsgálom az ipari depressziós kistérségi besorolást két magyar negatív dezindusztrializációs régióban. Az ipari depressziós kistérségi meghatározás során figyelembe veszem a barnamezők kistérségi elhelyezkedését és nagyságát. Az alábbi indikátorokat vizsgálom a két régió kistérségeiben:

- a barnamező kiterjedése nagyobb, mint a régióban található barnamezős területek egy százaléka.
- az ipari foglalkoztatottak aránya 2011-ben,
- az inaktívak aránya 2010-ben,
- a belföldi vándorlási különbözet 2000 - 2011 között,

Azokat a kistérségeket veszem be a csoportosításba, ahol legalább két munkaerőpiaci indikátor esetében az átlagot meghaladó érték jellemző és a barnamezők kiterjedése meghaladja az egy százalékot. A meghatározott ipari depressziós kistérségeket a 7. táblázatban foglalom össze.

7. táblázat: Ipari depressziós kistérségek Magyarországon a negatív dezindusztrializációs folyamattal jellemezhető régiókban

Barnamezők kiterjedése a kistérségekben Észak-Magyarországon és Dél-Dunántúlon	Kormányrendelet 2001 (kistérségek)	Ballabás-Volter 2006 (kistérségek)	Hegy-Kéri 2015 (kistérségek)
Miskolc 1 169,25 ha		Miskolc	Miskolc
Kazincbarcika 216,32 ha	Kazincbarcika	Kazincbarcika	Kazincbarcika
Bátonyterenye 211,72 ha	Bátonyterenye	Bátonyterenye	Bátonyterenye
Ózd 165,44 ha	Ózd	Ózd	Ózd
Salgótarján 96,68 ha	Salgótarján	Salgótarján	Salgótarján
Szerencs 27,28 ha			Szerencs
Tiszaújváros 0 ha		Tiszaújváros	
Bonyhád 1 814,00 ha			Bonyhád
Komló 307,89 ha	Komló	Komló	Komló
Tamási 58,37 ha			Tamási

Forrás: saját szerkesztés

A 2001-es kormányrendeletéhez és Ballabás-Volter meghatározásához képest bővíttem az ipari depressziós területek körét: Dél-Dunántúlon Komló mellett Tamási és Bonyhád kistérségeivel. Dél-Dunántúlon a Moran I mutató eredményével összhangban kevésbé jellemző a barnamezős területek és a munkaerőpiaci folyamatok közötti térbeli összefüggés. Pécs esetében a munkaerőpiaci indikátorok átlag feletti értéket mutatnak mindhárom esetben, illetve ebben a városban jelentős barnamezős revitalizációs projekt is megvalósult az elmúlt években. Így Pécs kikerült az általam meghatározott ipari depressziós térségek közül. Érdekes még Kaposvár kistérsége, ahol az ipari barnamezős területek mellett jelentős katonai, alulhasznosított ingatlanok is találhatóak. Kaposvárott is az elmúlt időszak munkaerőpiaci indikátorait elemezve megállapítom, hogy megállt a városból való elvándorlás, átlag alatti az inaktív arány. Észak-Magyarországon Tiszaújváros kikerült az általam felállított depressziós kistérségi meghatározásból, bekerült a Szerencsi kistérség, illetve Miskolc.

4. a. Tézis

Az Észak-magyarországi és a Dél-dunántúli régiók kistérségeiben kimutatható a barnamezős területek nagysága és a munkaerőpiaci folyamatok közötti térbeli összefüggés. Az Észak-magyarországi régió kistérségeiben erősebb térbeli kapcsolat számszerűsíthető. Az ipari depressziós területek meghatározásánál lényeges szempont a barnamezős területek jelenléte.

A következőkben helyi szinten folytatom a kutatást Miskolc városában.

5.2. A dezindusztrializáció munkaerőpiaci depressziós és migrációs hatásának mérése Miskolcon

A rendszerváltozás az ipari térségek fejlődését nagyban befolyásolta. A magyar ipar területi struktúrája a rendszerváltást követően jelentősen módosult. Rövid időn belül a politikai, a gazdasági rendszerváltozás mellett egy társadalmi, munkaerőpiaci átalakulás is érintette ezeket a területeket. Az utóbbi évtized vándorlási tendenciája, a rendszerváltást követő tömeges elvándorlás után napjainkban is negatív a migrációs egyenleg a megyében és Miskolc városában. Ez rontja Miskolc város esélyeit a transznacionális vállalatok előretörése szempontjából, mert ezek a vállalatok új kihívásokat állítanak a telephely és a munkaerő-fejlesztés terén is a befogadó városnak (Nagy, 2007). A dezindusztrializáció fizikai környezeti és társadalmi hatásainak vizsgálatára, összefüggésére térek ki helyi szinten egy primer kutatás kapcsán. Miskolc városban vizsgálom meg a barnamező munkaerőpiaci hatását. A kérdőíves felmérés eredményeinek bemutatása előtt a munkaerőpiaci összefüggéseket a 2011-es népszámlálási adatokra alapozva fejtem ki. A primer kutatásom alapján számolok be a barnamezők közelében élők véleményéről, migrációs és munkaerőpiaci attitűdjéről.

Miskolc az utóbbi húsz évben évente körülbelül 1 százalékot veszített a lakosságából. A rendszerváltást követően tömeges, 2001 és 2011 között is erősödő elvándorlás és negatív migrációs egyenleg jellemzi a megyeszékhelyet (lásd 8. táblázat).

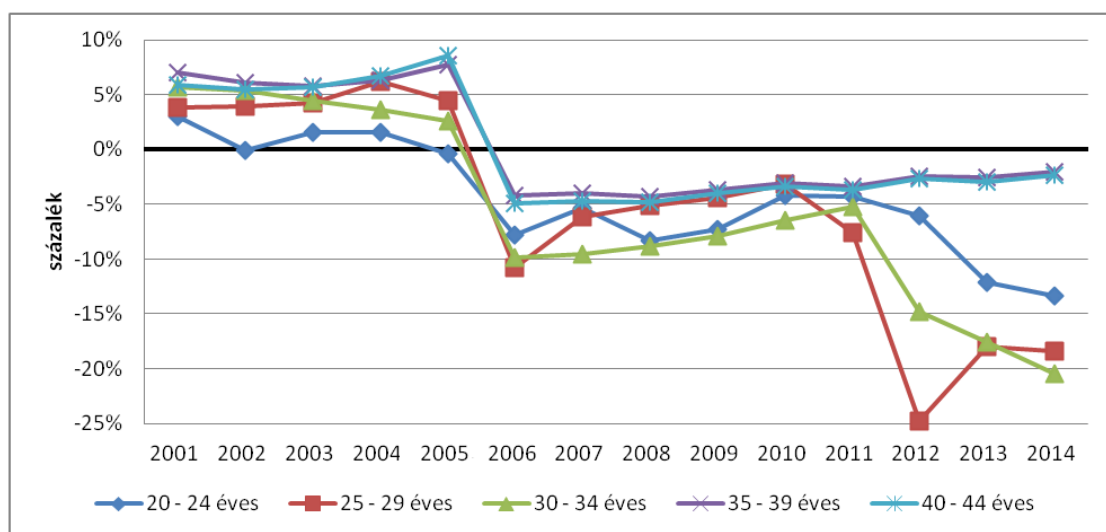
8. táblázat: Miskolc lakónépességének változása 1990-2011 között

Miskolc	Lakónépesség	Időhorizont	Természetes szaporodás, ill. fogyás (-)	Vándorlási különbség
2001	184 125	1990-2001	-6 785	-5 532
2011	167 754	2001-2011	-8 425	-7 946

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján saját szerkesztés

Ha a város lakosságának változását a különböző generációkra lebontva vizsgáljuk, szembevetendő egyes korcsoportok másokénál jelentősebb apadása. A vándorlás korosztályos mintázatának felrajzolásához a KSH népszámláláskor továbbszámított korosztályos népesség adataiból következtetek. A változásokat öt éves időtávval eltolva számítom, az alábbi eredményekre jutok:

- A 25-29 éves és a 20-24 éves korosztályok adatai létszámukban egyre csökkenő generációk képét mutatják. Kiugróak a 2012-2014 év közötti adatok, melyek a 25-29 éves korosztály 15-20 százalékos csökkenését mutatják. Bár ez a visszaesés tartalmazza a népesség természetes fogyását is, ám az feltehetően elhanyagolható mértékű, hiszen a halálozási ráta nagyon alacsony ebben a fiatal korosztályban.
- A 30-34 éves korosztály körében is 2012-től tovább nőtt a 2006-tól folyamatos elvándorlás üteme.
- A 35-39 éves korosztály elvándorlása az elmúlt öt év adatait vizsgálva viszont csökkent.

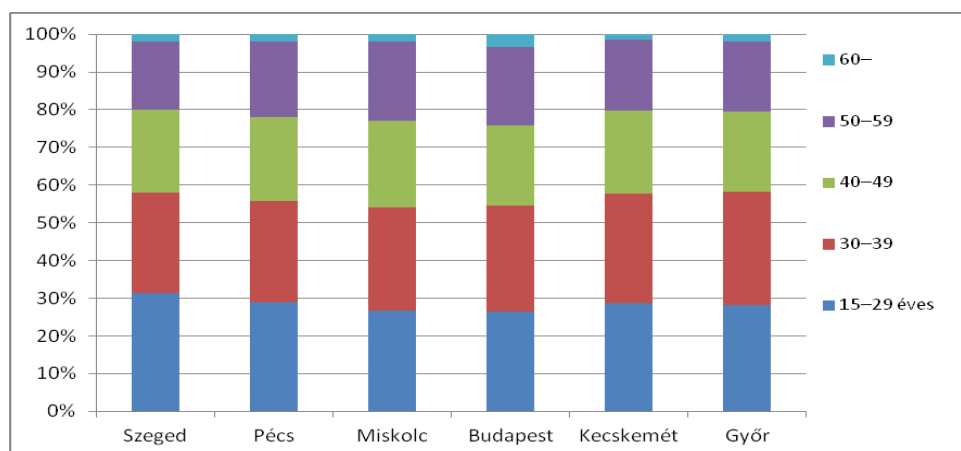
5. ábra: Miskolc város korosztályos összetételének változása a népszámlálási adatok alapján 2001 és 2014-es évek között

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján saját számítás

Az adatok alapján ilyen mértékű elvándorlásra a 30-34 éves korosztály körében 1995 óta nem volt példa. A magas mobilitási hajlandóságnak több oka is lehet. Megítélésem szerint elsődleges a munkaerőpiaci helyzet érzékelése, a munkavállaláshoz kötődő lakóhelyváltás. Tehát az említett korosztály kilép a megyei jogú város munkaerőpiacáról. A fiatalok elvándorlásának egyik magyarázatát a szülők szubjektív munkaerőpiaci érzékelésében látom.

Miskolc városában – a népszámlálás adatai alapján – a 2011-ben foglalkoztatottak száma 62 ezer fő körül mozgott, a 100 fő foglalkoztatottra jutó inaktív keresők száma 81 fő volt. A munkanélküliek korosztályos összetételének vizsgálatakor megállapítom, hogy jelentős eltérések nem mutathatók ki az ország egyes nagyvárosaiban. Miskolcon a munkanélküli státuszban lévő 30-39 éves korosztály aránya alacsonyabb, mint Budapesten, Győrben vagy Kecskeméten. Bár a munkanélküliségi ráta kissé magasabb a keleti területeken, ez nem sújtja jobban a fiatal korosztályt. A pusztán munkaerőpiaci tényállapot a korosztály elvándorlását nem indokolja, legalábbis nem olyan kiemelkedő mértékben, mint azt a továbbszámított népesség vizsgálatom mutatta. Más tényezőt is keresni kell a folyamat hátterében.

Az aktív lakosság korösszetétel vizsgálatánál látható, hogy az ipari, nagyvárosi múlttal rendelkező Miskolcon és Pécsen az aktívoknak 30 százaléka a 30-39 éves korosztály, míg Győrben 33 százalékban van jelen ez a korcsoport.

6. ábra: Munkanélküliségi ráta korosztályos összetétele 2011-ben

Forrás: KSH népszámlálási adatok alapján (2011), saját szerkesztés

Az „idősek”, azaz az 50-59 éves korosztály aránya is mutatja a korosztályos különbséget, mivel Miskolcon az aktívak 23 százaléka míg Szegeden 20 százaléka tartozik ehhez a korosztályhoz. A 20-29 év közötti korosztály részvétele is alacsonyabb az összehasonlításba bevont többi városénál. Miskolcon 16,82 százalékot, Pécsen 17,24 százalékot, Szegeden 19,27 százalékot tesz ki a gazdaságilag aktívak körében ez a generáció. A 40-49 éves korosztálynál fordul meg a tendencia, Miskolcon 27,01 százalék az arányuk a gazdaságilag aktívak közül. Győrben 25,21 százalék a mutató. Miskolcon az 50-59 évesek hasonlóan magas részarányt érnek el a munkaerőpiacon: 23,75 százalék. Szegeden 20,57 százalék ennek a korosztálynak a súlya a gazdaságilag aktívak között.

9. táblázat: Gazdaságilag aktívak kor szerinti megoszlása 2011-ben

Megyei jogú város	20-29 éves korosztály	30-39 éves korosztály	40-49 éves korosztály	50-59 éves korosztály
Miskolc	16,82%	30,64%	27,01%	23,75%
Szeged	19,27%	31,87%	26,05%	20,57%
Debrecen	18,60%	31,73%	26,21%	21,60%
Győr	18,66%	33,10%	25,21%	21,30%
Pécs	17,24%	30,70%	26,81%	23,09%
Kecskemét	17,90%	31,97%	25,79%	22,28%

Forrás: KSH 2011-es népszámlálási adatok alapján saját számítás

Miskolc város jelentős régi ipari területekkel és barnamezőkkel rendelkezik. Az Észak-Magyarországi Operatív Program (2006) adatközlése alapján összesen 526 hektárnyi (ha) barnamező, amely négy elkülöníthető területből áll. Három (DAM, DIGÉP, Lyukóbánya) egymás szomszédságában fekszik. Az ipari negyed eredetileg a város szélén, Diósgyőr és Miskolc közé épült, de a település „körbenötte” azt. A közel 200 hektáron elhelyezkedő kohászati és a 45 hektáros DIGÉP-telephely a város belsejében fekszik. A terület funkcióváltását megnehezíti, hogy szennyezett, sűrűn beépített („város a városban”) és nagy része kihasználatlan. Annak ellenére, hogy a szakirodalom folyamatosan hangsúlyozza a barnamezős beruházások fontosságát, a város közel 920 millió Ft értékben fektetett be egy

zöldmezős terület megfelelő ipari infrastrukturális kialakításába (62 ha). A több mint 245 ha barnamezős iparterület revitalizációjával, rehabilitációjával a város nem számol. A barnamezős területek fejlesztése mindenképp interdiszciplináris megközelítést igényel: domináns szerepe van benne a természettudományos ismereteknek, de az egyensúly, a harmónia csak akkor lehet egész, ha emellett egyéb társadalmi (szociális) és gazdasági aspektusok is jelen vannak (Roncz – Tóthné, 2013; Tóthné, 2013).

10. táblázat: Miskolc város barnamezős területei

Barnamezős adatbázis	Megnevezés	Jelleg	Méret (ha)
Barnamezős területek listája Észak-Magyarországi Operatív Program (2006)	DAM	kohászat	160
	DIGÉP	gépgyár	45
	Északkeleti iparterület	vegyes ipari	300
	Lyukóbánya	bánya	21
VÁTI (2003)	DAM	kohászat	190
	DIGÉP	gépgyár	45

Forrás: Barnamezős területek listája az Észak-Magyarországi Operatív Program alapján, saját szerkesztés

Az elmúlt években a jelenlegi barnamezős területekkel kapcsolatban a város nem rendelkezett (társadalmi) revitalizációs stratégiával. A 2003-as Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) felismeri a területek rehabilitációjának szükségességét, de a probléma összetettségére hivatkozva nem számol jelentős előrelépéssel. A 2014-ben elkészült Integrált Településfejlesztési Stratégia (ITS) munkaanyagában a készítők konkrét terveket nem fogalmaznak meg, csak a rehabilitációt célozzák meg. Felismerik a problémát, de a munkaerőpiaci integrációt, a humán erőforrás fejlesztését nem említik a stratégiában.

A terület egyre romló gazdasági-társadalmi infrastruktúrája és az elmaradt befektetések nehezítik a továbblépést, növelik az elszlömösödő területek arányát. A társadalmi problémák koncentrációja egy városrészre szoros kapcsolatban áll a revitalizálatlan barnamezővel. Kutatási hipotézisem szerint Miskolc város egészében kimutatható a munkaerőpiaci depresszió, annak mértéke azonban eltérő a két vizsgált városrész között. A barnamezőn elhelyezkedő Diósgyőr-Vasgyár városrész lakossága munkaerőpiacilag depressziósabb, mint az Avas lakótelepén élők, akik nem szembesülnek az alulhasznosított gyár látványával.⁶ A migráció és a mobilitás növekedéséhez a munkaerőpiac „borúsabb” látásmódja hozzájárul. A területhez való viszony befolyásolja a lakosok munkaerőpiaci magatartását, erősíti az elvándorlásra való buzdítást a következő generáció irányába. Hipotézisem bizonyításához először két fogalmat definiálok: a munkaerőpiaci depressziót és a második generációs migrációs nyomást. A munkaerőpiaci depresszió meghatározásában nagy hatással van rám Dabasi Halász (2013) munkája.

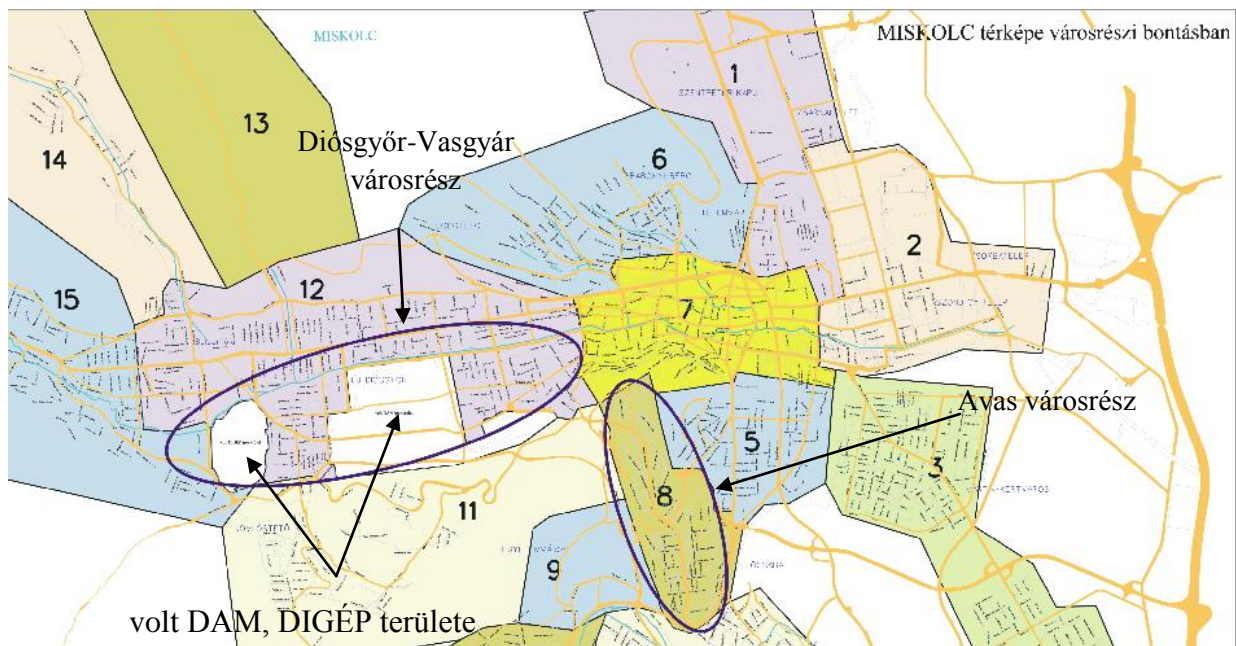
Munkaerőpiaci depresszió alatt a következőt értem: a dezindustrializáció során megtapasztalt munkaerőpiaci folyamatok olyan érzetet keltenek a lakosokban, hogy a munkaerőpiaci kereslet szűkös, így nem bíznak a munkaerőpiaci egyensúly kialakulásában, a munkaerőpiac allokáló szerepében. A munkaerőpiaci depresszió meghatározásához kapcsolódóan feltételezem a területen élőkrol:

- megrendült a bizalmuk a foglalkoztatáspolitikában és az állami segítségnyújtásban is,
- magasnak tartják a tartósan munkanélküliek, illetve munkaképtelenek arányát a környékükön.

⁶ 2011-ben a Miskolci Egyetem Szociológiai Intézete által készített „Miskolc Megyei Jogú Város Szociális Térképe” című tanulmányban ugyancsak felülreprezentáltak találtak a lakosokat a barnamezős övezet környékén, saját bevallásuk alapján a depresszió és lehangoltság tekintetében. A tanulmány 800 fős rétegzett minta alapján készült. A körzet meghatározása esetükben nagyobb területet jelölt.

A második generációs migrációs nyomást a következőképpen definiálom: a szülők részéről érkező nyomás, akik főként alacsony munkaerőpiaci mobilitást tapasztalnak, korosztályuk gyakran vált inaktív státuszúvá. Ezért a szülők elvándorlást tanácsolnak a gyermekeknek, vagy legalábbis nem ajánlják a munkaerőpiaci részvételt az adott régióban, városban. A felállított hipotézisek ellenőrzésére kontrollesoportként az Avas városrészen lakók véleményét veszem figyelembe. Rétegzett (nemre, korra, lakóhelyre) mintavételi eljárás keretében 263 fő lett megkérdezve, az Avas lakótelepen 124 fő, Diósgyőr-Vasgyár városrészben 139 fő. A két városrész elhelyezkedését a 7. ábra mutatja be.

7. ábra: A primer adatgyűjtés helyszínei Miskolcon

Forrás: MJV térképe alapján, saját szerkesztés

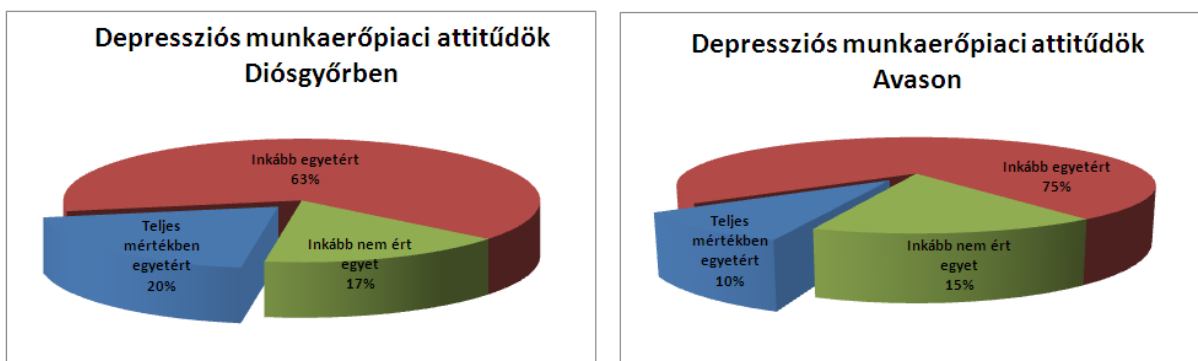
A munkaerőpiaci depresszió

A megkérdezetteknek kilenc állítással kapcsolatban kellett véleményt nyilvánítaniuk. A depressziót és optimizmust jelölő változókat egyenként megvizsgálom annak érdekében, hogy a városrészek között szignifikáns véleménykülönbséget találjak. A két városrészben átlagolom a munkaerőpiaci depresszióval kapcsolatos hat változó értékét:

- A fiataloknak nincs munkalehetősége a környéken (10.1).
- A környéken alacsony iskolai végzettségűek élnek (10.2).
- A közelben többnyire munkanélküliek élnek (10.3).
- Rosszabb egészségügyi állapotú lakosok élnek a közelben (10.4).
- A környéken magas a munkanélküliek száma (10.5).
- A régi gyár területe elriasztja a befektetőket, a vállalatokat (10.9).

Diósgyőr-Vasgyárban a megkérdezettek közel 20 százaléka kilátástalannak ítéli meg a munkaerőpiacot. Az Avas városrészben a hasonlóan vélekedők aránya ennek fele, 10 százalék (lásd 8. ábra). A keresztábla elemzés a két városrész között szignifikáns különbséget mutat. Diósgyőr-Vasgyárban szignifikánsan nagyobb arányban gondolják úgy, hogy a munkaerőpiaci kilátások nem megfelelőek, mind a kínálati, mind a keresleti oldalt illetően. További három állítás értékelését is átlagolom, amelyeket bizakodó változóknak tekintek:

- A környéken várhatóak új beruházások és azok új munkahelyeket jelentenek (10.6).
- Az állam, illetve a város sokat segít a környéken élőknek a munkahelykeresésben (10.7).
- A környék jelen állapotában vonzó a befektetőknek és az új vállalatoknak (10.8).

8. ábra: Depressziós munkaerőpiaci attitűdök Diósgyőr-Vasgyárban és az Ávas városrészben

Forrás: saját szerkesztés

A keresztábra elemzés szignifikáns eltérést ad a két városrész között; az Ávas városrészben bizakodóbbak a jövőt és a munkaerőpiacot illetően. A 11. táblázatban foglalom össze az erre vonatkozó eredményeket. A barnamező közelében élők úgy vélik, a környezetükben többnyire munkanélküliek élnek. Az alulhasznosított iparterület közelében élők úgy érzik, hogy a lakosok egészségügyi állapota nem kielégítő, ami oka lehet a munkaerőpiactól való távolmaradásnak.

A Diósgyőr-Vasgyárban élők az ipari múlttal kapcsolatban bizakodóbbak, azaz véleményük szerint Miskolc város környezete jelen állapotában vonzó a befektetőknek. A foglalkoztatáspolitikai eszközök hatékonyságával, azaz a munkahelykeresésben kapott állami, önkormányzati segítségnyújtással kapcsolatosan az avasi lakótelepen élők elégedettebbek. A lakóhely befolyásolja annak megítélését, hogy környezetükben hogyan érzékelik a munkanélküliek arányát.

Előzetes feltevésemmel megegyezve a diósgyőr-vasgyári lakosok rosszabbul látják a környezetükben élők munkaerőpiaci helyzetét. A területen, ahol laknak, elkezdődött a társadalmi szlömösödés, vagyis úgy érzékelik, hogy alacsony iskolai végzettségűek a szomszédjaik és a környezetükben javarészt munkanélküliek élnek. A lakóhely alapján az Ávas és a Diósgyőr-Vasgyár esetében szignifikáns az eltérés. A változók csoportosítása és azok értelmezése érdekében a faktorelemzés módszerét választom, mert azt kívánom meghatározni, hogy elkülöníthetőek-e különböző beállítódottságú faktorcsoportok^{7,8}. Vizsgálatommal a változók redukciójára is törekszem⁹.

Faktoranalízist végzek (Kaiser-normalizáció, varimax rotáció) a teljes, illetve a két városrész esetében, majd a faktorváltozókra alapozva klaszteranalízissel állítom elő a különböző szegmenseket (k-közép módszer, euklidészi távolságfüggvény). A depressziós munkaerőpiaci állítások kerülnek az első faktorba a teljes minta és Diósgyőr-Vasgyárnál is (közelben többnyire munkanélküliek élnek, környéken magas a munkanélküliek száma, környéken alacsony iskolai végzettségűek élnek, rosszabb egészségügyi állapotú lakosok élnek a közelben, a fiataloknak nincs munkalehetősége a környéken).

⁷ Az adatok alkalmasságának vizsgálata alapján megállapítottuk, hogy mind a korrelációs értékek, mind az anti-image mátrix alapján a változók alkalmasak a faktorelemzésre.

⁸ Ugyanezen megállapításra jutunk a Bartlett-teszt illetve a Kaiser-Meyer-Olkin kritériumok alapján is. A faktorok számának meghatározása során a Kaiser kritérium és a varianciahányad módszerek alapján három faktor használatát véltem célszerűnek, amelyet a Scree-teszt is alátámasztott. A faktorextrahációs módszerek közül a főkomponens-elemzést választottam.

⁹ Az ortogonális rotáció után a következő factorsúllyal rendelkező eredményt kaptuk, amely alapján három teljesen elkülönülő faktorcsoportot különböztethetünk meg a teljes minta esetében. A factorsúlyokat szignifikánsnak tekintjük, 250-es elemszám felett meghaladta a 0,35 elvárt értéket.

11. táblázat: A városrészek közötti szignifikáns eltérést mutató változók

	Állítás	Megállapítás	Városrészek között szignifikáns eltérés kimutatható
10.3	A közelben többnyire munkanélküliek élnek.	Diósgyőr-Vasgyárban rosszabbul látják a környezetükben élők munkaerőpiaci helyzetét, mint az Avason élők.	Igen
10.4	Roszbabb egészségügyi állapotú lakosok élnek a közelben.	Diósgyőr-Vasgyárban élők rosszabbul látják a lakosok egészségügyi állapotát, mint az Avason.	Igen
10.7	Az állam és a város sokat segít a környéken élőknek a munkahelykeresésben.	Diósgyőr-Vasgyárban élők elégedetlenebbek a munkahelykeresésben nyújtott állami segítségnyújtással, mint az Avason élők.	Igen
10.8	A környék jelen állapotában vonzó a befektetőknek és az új vállalatoknak.	Diósgyőr-Vasgyárban jobban értékelik a város tökevonzó képességét.	Igen

Forrás: saját szerkesztés

A második faktorcsoportha az optimista állítások (a környéken várható új beruházások és azok új munkahelyeket jelentenek, az állam és a város sokat segít a környéken élőknek a munkahelykeresésben, a környék jelen állapotában vonzó a befektetőknek és az új vállalatoknak) kerülnek. A harmadik faktor a régi gyár területének elriasztó hatását tartalmazza, és ennek a faktornak a súlya jóval kisebb, mint az előző kettőé. A két városrésze végrehajtott faktoranalízis eltérő faktorstruktúrát eredményezett. A változás az, hogy Diósgyőr esetében a munkaerőpiac negatív, depressziós megítélése erősebb faktorba tartozik, amelyben a legerősebb változó, hogy a közelben munkanélküliek élnek, illetve a környéken magas a munkanélküliek száma. Az Avason esetében a munkaerőpiac kapcsolatos negatív vélekedések „lecsúsztak” egy kevésbé súlyos faktorba. Az egészségi állapotról alkotott vélemény még lejjebb került a harmadik faktorcsoportha.

12. táblázat: Munkaerőpiaci attitűdváltozók faktoranalízise rotált faktorsúly mátrix alapján

		Komponensek		
		1	2	3
1.	A környéken magas a munkanélküliek száma.	0,739	-0,165	-0,033
2.	A környéken többnyire alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők élnek.	0,730	0,077	0,024
3.	A közelben többnyire munkanélküliek élnek.	0,705	0,102	0,412
4.	A fiataloknak nincs munkalehetősége a környéken.	0,611	-0,289	0,041
5.	A környéken várható új beruházások és azok új munkahelyeket jelentenek.	-0,013	0,800	0,082
6.	Az állam és a város sokat segít a környéken élőknek a munkahelykeresésben.	-0,042	0,788	0,002
7.	A környék jelen állapotában vonzó a befektetőknek és az új vállalatoknak.	-0,122	0,753	-0,172
8.	A régi gyár területe elriasztja a befektetőket, a vállalatokat.	-0,089	-0,107	0,857
9.	A közelben rosszabb egészségügyi állapotú lakosok élnek.	0,440	0,046	0,618

Forrás: saját szerkesztés

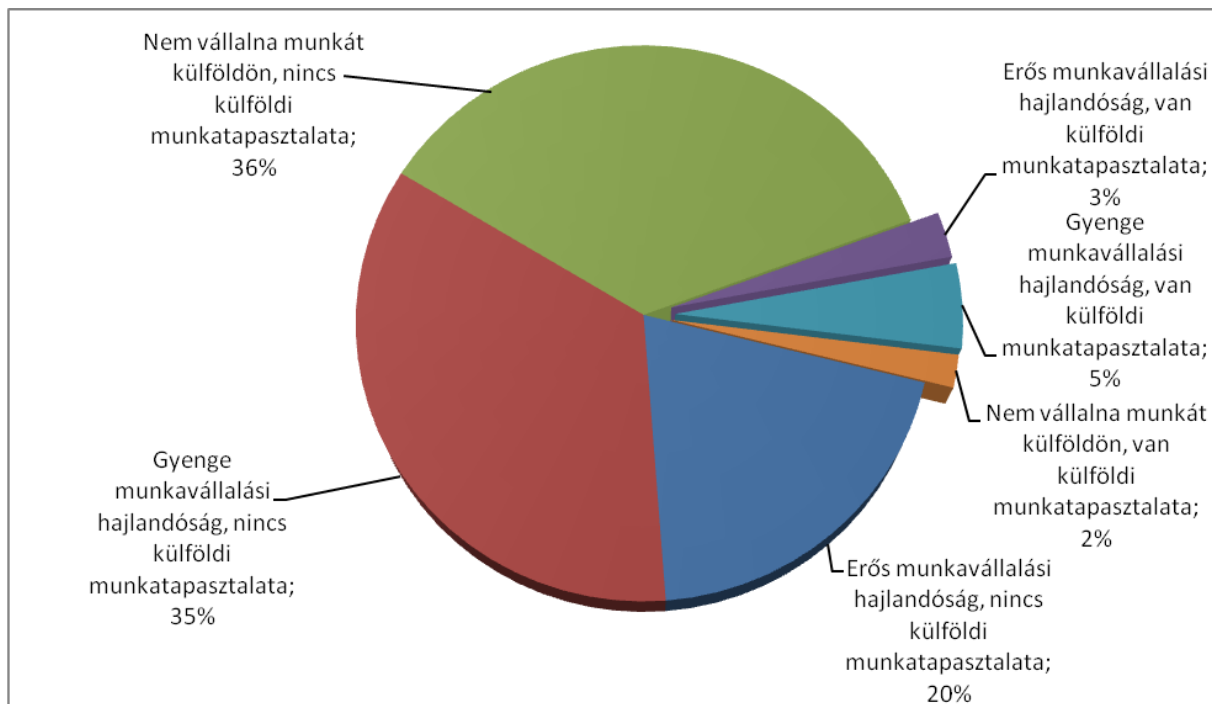
Hipotézisemnek megfelelően a diósgyőr-vasgyári lakosoknál az első faktorcsoportba a munkaerőpiac negatív, depressziós megítélése került, míg az Avason városrészben az optimista hozzáállás jellemzőbb. A munkaerőpiaci depresszióval kapcsolatosan előzetesen felállított változók közül igazolást nyert, hogy Diósgyőr-Vasgyárban rosszabbul ítélik meg a munkaerőpiaci helyzetet, mint a város másik területén, az Avason.

A kapott faktorok alapján elvégzem a klaszteranalízist (k-közép módszer, euklidészi távolságfüggvény). Az egyes csoportokat a klaszterközéppontok segítségével jellemzem. Ennek alapján a teljes minta két klasztercsoportba sorolható. Az elsőbe 174 fő tartozik, a csoportban magas a depressziós változók értéke, alacsony a realista, közepes az optimista beállítódás. Az alacsonyabb számú klasztercsoportba 89 fő tartozik, ebben az esetben a klasztercsoport úgy jellemezhető, hogy alacsony depressziós és realista változók mellett magas az optimista változók faktorcsoportja.

A második generációs migrációs nyomás

A megkérdezettek 9,5 százaléka vállalt külföldön munkát. Lakóhely szerinti megoszlást keresztábrával vizsgálom meg. A külföldön munkát vállalók 52 százaléka az Avason lakik (13 fő), 48 százaléka Diósgyőrben él (12 fő). A migrációs potenciál vizsgálatokor 38 százalék volt elutasító a külföldi munkavállalás lehetőségével, 62 százalék valamilyen kikötéssel támogatja azt. A megkérdezettek 21,7 százaléka bármilyen külföldi munkát elvállalna, ha jobban megfizetik, további 25,5 százalék állna munkába az országhatáron túl és 12,9 százalék ragaszkodik szakmájához külföldön is.

A migrációs potenciál magasabb munkavállalási hajlandóságot mutat a megvalósulónál. A Diósgyőr-Vasgyárban élők számára külföldi munkavállalás során lényeges, hogy jobban fizető állást találjanak a jelenleginél. A diósgyőriek nem értékelik annyira piacképesnek a szakmájukat külföldön, mint az Avason élők. Diósgyőrben a megkérdezett 139 fő 27,3 százaléka magasabb bérezésért vállalna külföldön munkát, 11,5 százalékuk szakmájában helyezkedne el.

9. ábra: Külföldi munkavállalási tapasztalat és hajlandóság a teljes minta esetében

Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezettek közül 10,7 százalék igennel válaszolt arra a kérdésre, hogy ismer munkaközvetítő céget, 42,9 százaléka 25 és 34 év közötti, 64,3 százalékuk férfi. A megkérdezettek közül 202 fő rendelkezik külföldön dolgozó ismerőssel. Mindkét nem esetében 70 százalék feletti azok aránya, akik rendelkeznek külföldi migrációs hálóval. A háló szorosságát az ismeretség foka alapján kell megítélni. A minta alapján a megkérdezettek 26,6 százalékának rokona, 30,2 százalékának barátja, 37,6 százalékának ismerőse, 3,4 százalékának volt szomszédja dolgozik külföldön. A 25 és 34 év közöttiek 85,3 százaléka ismer olyan személyt, aki külföldön vállal munkát és az a személy 42,6 százalékuknak a barátja is.

A második generációs migrációs nyomás az, amikor a szülők ösztönzik gyermekeiket a migrációra. Nem a szülők vesznek részt a vándorlási folyamatban, hanem a gyermekeiket támogatják a migrációban. A korrigált standardizált reziduум értéke alátámasztja, hogy a fiatalabb korosztály szívesebben vesz részt a migrációban, mint az idősebb. Igaz ez a megállapítás a 25-34 éveseknél is, a korrigált standardizált reziduум értéke az „igen, bármit” válasznál 2,1. Ennél a korosztálynál az „igen szakmában” válasznál 2,3, a „nem” válasz esetében -4,6-es értéket mutat. A második generációs migrációs nyomás kimutatásához varianciaanalízist végeztem, hogy mérjem, a munkaerőpiaci beállítódások mennyire befolyásolják a szülők tanácsát. A tisztított, azaz a gyermekteleneket nem tartalmazó eloszlás abban az értelemben igazolta hipotézisemet, hogy Diósgyőrben magasabb arányban gondolják a válaszadók, hogy gyermekeiknek külföldön kellene továbbtanulniuk, illetve Magyarország más városában. Az avasiak úgy vélik, hogy Miskolcon vagy Budapesten a legjobb gyermeküknek a továbbtanulás.¹⁰ A klasztercsoportokra is értékelhető eredményt kaptam. Az első (depressziós) klasztercsoportba tartozók közül 31,2 százalék küldené külföldre továbbtanulni gyermekét. Azon szülők, akik a külföldi továbbtanulást tanácsolják 76,5 százalékban az első (depressziós) klasztercsoportba tartoznak. Megvizsgálva a második klasztercsoportba tartozókat, akik optimista szemléletűek, továbbtanulás szempontjából Budapestet, illetve Magyarország más nagyvárosait preferálják. Az eredmények szignifikáns eltérést mutatnak, vagyis a klasztercsoportba való tartozás meghatározza, hogy gyermekeiknek mit tanácsolnak, hol tanuljanak tovább.

13. táblázat: Továbbtanulási tanács munkaerőpiaci szemlélet alapján

Továbbtanulással kapcsolatos szülői tanács	Depressziós klaszter	Optimista klaszter
Külföldi továbbtanulás	76,5 %	23,5%

Forrás: saját szerkesztés

A megkérdezettek véleménye szerint Diósgyőr városrészben a meglévő barnamező okán a fiatalok számára nem vonzóak a környékbeli munkalehetőségek. A nemek véleményét is varianciaanalízissel értékelem. Az adatok elemzésénél az átlagok közötti megoszlás alapján a nők rossz véleménnyel vannak a fiatalok számára kínálkozó elhelyezkedési lehetőségekről a barnamezők közelében. Véleményük növeli gyermekeik migrációban való részvételét. 4 százalékos szignifikancia szinten teljesül, hogy a két nem eltérően ítéli meg a barnamező közelében való elhelyezkedés lehetőségét. Az eredmények alapján az alábbi tézist fogalmazom meg.

¹⁰ Azonban sajnos a KHI-négyzet értéke alapján a nullhipotézis nem vethető el, így nem tudok a változók között összefüggést kimutatni.

5. Tézis

Miskolc városában, Diósgyőr-Vasgyár területén kimutatható a munkaerőpiaci depresszió. A második generációs migrációs nyomás mérhető Miskolc városában, amelyet „taszító hatásként” a barnamezős terület közelsége és a munkaerőpiaci depresszió erősít.

A barnamezők revitalizációja során alkalmazott hármaskör (környezeti – gazdasági – társadalmi) biztosítja azt, hogy a terület szennyező anyag mentesítése mellett, a tér új gazdasági funkciókkal is bővüljön (a lakóingatlanok felújítása, új gazdasági célokat szolgáló helyiségek kialakítása) és az ott élők társadalmi és munkaerőpiaci integrációja is előtérbe kerüljön. Az elméletre alapozva a kérdőív 38. kérdésében véleményezték a terület közelében élők, illetve az avasi lakosok a barnamezős területek fejlesztését. A megkérdezettek 38 százaléka a területen maradt káros anyagok eltávolítását tartja a legfontosabbnak, 34 százalékuk a munkához jutást preferálja. A válaszadók 27,2 százaléka fontosnak ítéli meg az érintett területek környezetének helyreállítását. Legtöbben a harmadik helyre rangsorolják a lakóingatlanok felújítását és a legkevésbé fontosnak ítélik meg a cégek betelepítését. A lakóhely szerint a Diósgyőr-Vasgyárban élők közül kétszer annyian gondolják lényegesnek a barnamezők káros anyagtól való megtisztítását, mint az Avas lakótelepén élők. Ebben az esetben a korrigált reziduum értéke 1,2. A munkalehetőségek bővítését a jelenleg munkaviszonnyal nem rendelkezők és a hallgatói státuszban lévők is lényegesnek tartják, a korrigált reziduum értéke 2,1 és 1,9. Az életkor esetében a 25-34 év közötti korosztály nem tartja fontosnak a terület káros anyagtól való megtisztítását, a korrigált reziduum értéke 2,9. A cégek betelepülését a 25-34 év közötti korosztály támogatja, a korrigált reziduum értéke 2,0. A 14. táblázatban összesítem a százalékos eredményeket.

14. táblázat: A revitalizáció dimenzióinak értékelése

Értékelés	A területen maradt káros anyagok eltávolítása.	A terület környezetének helyreállítása.	A területre cégek betelepítése.	A terület környezetében lévő lakóingatlanok felújítása.	A terület környezetében élő emberek támogatása, munkához juttatása.
Legfontosabb	12,2 %	14,6 %	32,1 %	30,9 %	9,9 %
Fontos	13,0 %	21,8 %	19,5 %	29,0 %	16,8 %
Lényeges	14,9 %	21,1 %	20,2 %	23,7 %	20,6 %
Kevésbé fontos	21,8 %	27,2 %	19,5 %	13,0 %	18,3 %
Nem annyira fontos	38,2 %	15,3 %	8,8 %	3,4 %	34,4 %

Forrás: saját szerkesztés

Projekt indikátorok alapján elemzem a Miskolcon megvalósult, illetve megvalósuló öt barnamezős „revitalizációs” beruházást (lásd. 15. táblázat). Az összesítésből kiderül, hogy az öt projektből csupán egyben számolnak új munkahelyek létrejöttével, amely ellentétes a nemzetközi példákkal.¹¹ A revitalizáció során a területek fenntartható fejlődési pályára állításához szükséges a munkaerőpiaci keresletnek a bővítése. Három projekttervezet épít be a pályázatába eszközbeszerzést, amely túlmutat a környezeti rehabilitáción, arra utalva, hogy újítani akarják a gépparkot és versenyképesebbé kívánják tenni gazdasági tevékenységüket. A

¹¹ Az Egyesült Királyság fejlesztési ügynöksége 752 barnamező revitalizációja kapcsán 6200 új munkahely létrejöttét számszerűsítette (8-10 munkahely barnamezőnként).

projektek prioritásai között új gazdasági funkció megtalálása nem szerepel. A társadalmi – gazdasági költség-haszon elemzést hátráltatja, hogy a projektek indikátorai alapján nem számszerűsíthető a társadalmi haszon létrejötte, mivel új munkahelyeket, illetve új tereket nem alakítanak ki. A szakirodalom szerint a sikeres revitalizációs projektek érintik a közösségi terek megújítását, új lakóházak létrejöttét és számolnak a lakásárakban történő változással. A forintosított hasznok és költségek közgazdasági módszerekkel elemezhetők, értelmezhetők és összehasonlíthatók. A haszon elemzésével következtethetünk arra, hogy a támogatások valóban hozzájárulnak-e a gazdasági és társadalmi szféra fejlődéséhez a területen. Miskolc esetében a barnamezős projektek kapcsán számításokat végeztem a gazdasági és társadalmi haszon létrejöttére (Hegyi-Kéri, 2013). Eredményeim alátámasztják, hogy a részletesen megvizsgált két beruházás nem térül meg, hosszú távon nem tarthatók fenn. Az Egyesült Államokban és Kanadában is arra jutottak, hogy a barnamezős területek revitalizációja 2,5 km-es körben átlagosan 10 százalékkal emeli a lakóingatlanok értékét és növeli a lakások után fizetendő különböző adók mértékét. A revitalizációra fordított összeg outputjaként új munkahelyek létrejöttét és új lakóházak, kereskedelmi területek megjelenését is jegyzik.

15. táblázat: 2007 és 2013 között Miskolcon támogatásban részesült barnamezős projektek

	Elhelyezkedés	Teljes ráfordítás (Ft)	Saját tőke (Ft)	Projekt időtartama (év)	Indikátorok		
1.	Miskolc	661 849 381	410 346 616	3	21 új munkahely	5 100 m ²	Eszközbeszerzés
2.	Miskolc	1 039 711 836	644 621 338	2	-	nincs adat	Eszközbeszerzés
3.	Miskolc	831 856 323	515 750 920	2	-	5 250 m ²	-
4.	Miskolc	1 585 342 683	808 524 768	3	-	5 760 m ²	-
5.	Miskolc	369 803 160	229 277 959	2	-	nincs adat	Eszközbeszerzés

Forrás: NFÜ alapján, saját szerkesztés

Miskolc Város Helyi Esélyegyenlőségi Programja 2013-2018 című tanulmányban a nők, a fogyatékosok, a romák és az idősek mellett nem esik szó az ipari átalakulást megélt lakosság munkaerőpiaci helyzetének javításáról. A dokumentumban egyetleneszer sem szerepel a dezindusztrializáció munkaerőpiaci következményeinek korrigálása annak ellenére, hogy annak első 25 oldalán 13-szor szerepel az ipar szó a város múltjával kapcsolatban. A tanulmány az épített környezet fejlesztésénél megemlíti a „felhagyott ipari területek és katonai létesítmények” rehabilitációját. A készítőik továbbá összegzik a Miskolcon 2007 és 2014 között nyertes TÁMOP projekteket is. A NFÜ adatbázisa és a Miskolc Város Esélyegyenlőségi Programja alapján a dezindusztrializáció szemszögéből értékelve az operatív programot megállapítható, hogy eddig nem jelent meg a város társadalmi fejlesztésében az általam hiányolt összetett revitalizáció. Jelentős forrásokat nem rendeltek a dezindusztrializáció munkaerőpiaci következményeinek mérséklésére sem a barnamezők környékén, sem a város egészében. Miskolc barnamezős területeinek fejlesztésében az eddigi sikertelenségek egyik kiváltó oka a nem megfelelően értelmezett revitalizáció. A támogatott fejlesztési projektek nem terjednek ki az új gazdasági funkciók és a társadalom fejlesztésére,

sem munkahelyek létrejöttére. Dokumentum és adatelemzések során jutok a következő állításra.

6. Tézis

A miskolci barnamezős területek revitalizációja 2007 - 2013 között nem terjedt ki a munkaerőpiac fejlesztésére.

A barnamezők problémájának megoldása összetett feladat és többirányú megközelítést igényel. A revitalizáció kapcsán a társadalmi és a munkaerőpiaci szempontok beépítése a jövőben szükséges és sürgős feladat Miskolc és más magyarországi nagyvárosok barnamezős fejlesztésénél.

6. A kutatás gyakorlati eredményei

A kutatás lezárásakor a megfogalmazott kérdésekre a következő válaszok adhatók:

- A foglalkoztatáspolitikai relevancia kimutatásához a második fejezetben munkakategóriát hoztam létre. A külső, (belső) pozitív és a (belső) negatív dezindusztrializációs regionális csoportosítás megteremti a lehetőségét a regionális munkaerőpiac mélyebb vizsgálatának, a regionális foglalkoztatáspolitikai eszközök kidolgozásának. Lehetőséget adnak endogén tényezők további beazonosítására a dezindusztrializációs folyamattal kapcsolatban.
- A felállított kategóriák segítségével a negatív dezindusztrializációs régiókban zajló folyamatok jobban érthetővé válnak a specializáció, a koncentráció, és a különböző munkaerőpiaci indikátorok alapján.
- Bizonyítottam, hogy az ipari depressziós kistérségek meghatározásakor figyelembe kell venni a barnamezős területek jelenlétét.
- A munkaerőpiaci depresszió és a második generációs migrációs nyomás definiálása alapját képezheti egy lokális migrációs stratégia kidolgozásának.
- Ezen túl a várt eredmények részét képezi egy olyan gyakorlati modell is, melynek alkalmazásával sor kerülhet egy területi egység komplex revitalizációjára, a barnamezők összetett problémájának figyelembevételével.

A megállapítások további felhasználása elősegítheti a gazdaságpolitikai döntések meghozatalát az ipari depressziós térségek illetve a barnamezős területek revitalizációjával kapcsolatosan. Remélem továbbá, hogy kutatásom, doktori értekezésem hozzájárul szülővárosom fejlődéséhez olyan módon, hogy a fejlesztési koncepciók kidolgozásánál figyelembe veszik javaslataimat.

7. Jövőbeli kutatási tervek

A disszertáció írása során számos olyan kutatásra érdemes iránnyal, témával találgok, melyeket a jövőben elemezni kívánok. Ezek a következők:

1. A Williamson által javasolt vizsgálódási szintek közül az intézményi környezet vizsgálata a dezindusztrializációval kapcsolatban Magyarországon illetve kibővítve a vizsgálódási területet a Visegrádi országokra.
2. Az iparpolitika olyan fajta definíciójának megfogalmazása a dezindusztrializációval sújtott területeken, amely integrálja a regionális és a foglalkoztatáspolitikai célkitűzéseit is.
3. A Visegrádi országok körében regionális szinten a 2008-as gazdasági válságot követő folyamatok új elemzése bővebb időtávlatból.
4. A dezindusztrializáció típusainak további endogén tényezőkon alapuló vizsgálata.
5. A munkaerőpiaci depresszió és a második generációs migrációs hatás kimutatása Magyarországon egy másik hasonlóan dezindusztrializációval sújtott nagyvárosban.

8. Publikációs jegyzék

Hazai és külföldi folyóiratokban megjelent publikációim

1. Dániel Kuttor (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2014) Reasons or Effects of the Deindustrialization in Visegrad Countries. In.: Journal of Global Strategic Management (JGSM) June 2014, Vol. 8, No.1, pp. 93-100. ISSN 1307-6205.
2. Zsuzsanna Dabasi-Halász (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2014) Children and Youth Face of the Migration. In.: Journal of Global Strategic Management (JGSM) June 2014, Vol. 8, No.1, pp. 79-92. ISSN 1307-6205.
3. Zsuzsanna Dabasi-Halász (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2014) A dezindusztrializáció fizikai és társadalmi következményeinek összefüggései. In.: KÖZGAZDÁSZ FÓRUM Vol. XVII., No. 119-120, pp. 83-97. ISSN 1582-1986.
4. Ágnes Hegyi-Kéri (2014) Deindustrialization or Reindustrialization in Visegrad Countries. In: Environmental Dynamics under the Impact of Economic Trends – Realities and Perspectives. Editura Risoprint. ISSN 2359-9081.
5. Zsuzsanna Dabasi-Halász (40%) – Kinga Feksz (30%) – Ágnes Hegyi-Kéri (30%) (2014) “Deep Drilling”, Contribution to Understand the Labour Market Depression of Miskolc. In: Environmental Dynamics under the Impact of Economic Trends – Realities and Perspectives. Conference proceedings. Editura Risoprint. ISSN 2359-9081.
6. Ágnes Hegyi-Kéri (2014) Connection between the Brownfield and the Labor Market on Subregional Level. In: Romanian Review of Regional Studies, Vol X, No 2, December 2014. pp. 55-66., ISSN 2344-3707.
7. Zsuzsanna Dabasi-Halász (50%) - Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2014) Fel/eltörekvő generáció migrációja Miskolcon. In.: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek, 2015. Megjelenés alatt.
8. Hegyi-Kéri Ágnes (2014) A dezindusztrializáció munkaerőpiaci következményeinek vizsgálata regionális szinten. In.: Gazdaság és Társadalom. Vol. 6., No. 3. 66-72.pp. ISSN 0865-7823.
9. Hegyi-Kéri Ágnes (2013) Barnamezős fejlesztések költség-haszon vizsgálata. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 2013. Vol X., No. 1., pp 72-88, ISSN 1786-1594.
10. Ágnes Hegyi-Kéri (2012) Industrial depression areas' migration processes from the view point of structural changes. In: The Seventh International Conference On Economic Cybernetic Analysis: The New Economic Crisis: Evolution And Recovering Ways – Nec 2012 Bucharest, pp. 45-56., ISSN 2247-1820.
11. Dániel Kuttor (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2012) Sectoral and Regional Dimensions of Industrialisation in East Central Europe. In.: World Scientific and Engineering Academy and Society (WSEAS) International Conferences in Tomas Bata University in Zlin, Csehország, pp. 290-299, ISSN 2227-460X.
12. Ágnes Hegyi-Kéri (2012) The examination of the sustainability of brownfield investments paying special attention to public policies and EU support. In: Zarządzanie Publiczne Vol 2., No. 18., 2012, pp. 21–31., Kraków, 2012, ISSN 1896-0200.
13. Dániel Kuttor (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2012) Effects of industrial restructuring at national and regional level in East Central Europe pp. 102-110; In: VESZTNIK, Nacional' nogo Tehnicseszkoگو Universziteta „HPI” (ВЕСТНИК, НАЦИОНАЛЬНОГО ТЕХНИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА «ХПИ») 14'2012. Harkov, ISSN 2079-0767.
14. Hegyi-Kéri Ágnes (2012) A barnaövek, rozsdáövezetek revitalizációjának hatása a regionális társadalmi és gazdasági folyamatokra két régió összehasonlítása kapcsán, Széchenyi István Egyetem, Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Évkönyv 2012 Fiatal Regionalisták VII. Konferenciája pp.65-78, ISSN 2060-9620.

15. Zsuzsanna Dabasi-Halász (50%) – Ágnes Hegyi-Kéri (50%) (2012) The Effects of Black, Brown and Green Revitalizing Investments on the Labour Market and Economy. In.: Geosciences and Engineering, University of Miskolc, Faculty of Earth Science & Engineering, Volume 1, Number 1 (2012) Miskolc University Press 2012, pp. 83-93. ISSN 2063-6997.
16. Ágnes Hegyi-Kéri (2011) Regional Specialization and Geographic Concentration of Economic Sectors in the Visegrád Countries. In.: Theory, Methodology, Practice; Club of Economics in Miskolc, Volume 9, Number 1, March 2013, pp. 31-42 ISSN: 1589-3413
17. Ágnes Hegyi-Kéri (2011) The Role of Human Resources in the European Union's Growth Strategy from the perspective of Hungarian Regional Inequalities. In: Theory, Methodology, Practice; Club of Economics in Miskolc, Volume 7, Number 1, December 2011, pp. 29-34., ISSN 1589-3413
18. Hegyi-Kéri Ágnes (2011) Az Európa 2020 gazdasági növekedési stratégia megvalósításának esélyei az Észak-magyarországi régióban. In.: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 2011. VII. évfolyam 2. szám. pp. 71-78 ISSN 1786-1594.

Egyéb hazai és nemzetközi kiadványokban, konferenciakötetekben megjelent publikációim

19. Dr. Zsuzsanna Dabasi-Halász (40%) – Ágnes Hegyi-Kéri (30%) – Anna Vizkeleti (30%) (2014) How to be optimistic in a pessimistic labor market? In.: 11th Annual International Conference on Economics and Business – Global challenges, local answers, ISBN 978-973-53-1287-9.
20. Ágnes Hegyi-Kéri (2014) The effects of physical „wounds” arising from deindustrialization on the labour market. In: 5th Central European Conference in Regional Science – CERS, Kosice, Technical University of Kosice, Slovakia, 2015, First Edition, pp. 248-255. ISBN 978-80-553-2015-1.
21. Hegyi-Kéri Ágnes (2014) A barnamezők jelenlétének munkaerőpiaci hatása. Makrogazdasági döntések – hálózati szinergiák. Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából. Sopron, 2014. november 12., megjelenés alatt, ISBN 978-963-334-202-2.
22. Hegyi-Kéri Ágnes (2014) A dezindusztrializáció regionális szintű vizsgálata. In: 11th Annual International Conference on Economics and Business Global challenges, local answers, 2014. május 16-17. ISBN 978-973-53-1287-9.
23. Hegyi-Kéri Ágnes (2014) A dezindusztrializáció munkaerőpiaci hatásai. In: Tavaszi Szél Konferencia, megjelenés alatt.
24. Hegyi-Kéri Ágnes (2014) A barnamezős területek munkaerőpiaci hatása, két negatív dezindusztrializációval jellemezhető magyar régióban. In: Doktorandusz Fórum, Miskolci Egyetem, Kari Kiadvány, megjelenés alatt.
25. Hegyi-Kéri Ágnes (2013): Az ipar- és a foglalkoztatáspolitikai kapcsolata regionális aspektusból. In: Ekonomické studio – teória a prax. International Research Institute s.r.o. pp.496-505. ISBN 978-80-971251-2-7.
26. Dr. Kuttor Dániel (50%) – Hegyi-Kéri Ágnes (50%) (2012) A gazdasági szerkezetváltás európai vetületei – Kelet-Közép-Európa esélyei, Debreceni Egyetem Centenárium alkalmából megrendezésre kerülő nemzetközi konferencia. „Új eredmények a közgazdasági és üzleti tudományokban” CD kötet ISBN 978-963-473-600-4.
27. Dr. Kuttor Dániel (50%) – Hegyi-Kéri Ágnes (50%) (2012) Adalékok az ipari szerkezetváltás szektorális és földrajzi dimenziójának tanulmányozásához Kelet-Közép-Európában, MicroCad Nemzetközi Konferencia, Miskolc CD kötet ISBN 978-661-994-7.

28. Ágnes Hegyi-Kéri (2012) Testing the Baumol hypothesis in regional level related to the economic performance through the Visegrad countries. In: Doktorandusz Fórum, Miskolci Egyetem, Kari Kiadvány, 2012.
29. Hegyi-Kéri Ágnes (2011) A regionális gazdaságfejlesztés kihívásai az Észak-magyarországi régióban: barnamezős revitalizáció a munkaerőpiac tükrében, Erdei Ferenc Tudományos Konferencia, 2011. I. kötet pp. 54-58. ISBN 978-963-7294-99-0.
30. Hegyi-Kéri Ágnes (2011) A gazdaságfejlesztés és az innováció kapcsolata az Észak-magyarországi régió humán erőforrásainak tükrében – különös tekintettel Magyarország Európa 2020 program megvalósítására, In: Norria, Tudáshálózat és klaszterépítés. 2011 54.-62. oldal ISBN 978-963-88345-3-9.
31. Hegyi-Kéri Ágnes (2011) A barnamezős revitalizáció fenntarthatósági aspektusai az Észak-magyarországi régióban, Doktorandusz Fórum, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, Szekciókiadvány 2011.
32. Ágnes Hegyi-Kéri (2011) Caffé-latte The effects of the brownfield investment to the dual labour market. International Bata's Conference for Ph.D. Students and Young Researchers Tomas Bata University in Zlin CD kötet ISBN 978-80-7454-013-4.

Könyvfejezet

33. Hegyi-Kéri Ágnes (2011) A fenntartható fejlődés munkaerőpiaci aspektusai. In: Munkaerőpiac és foglalkoztatáspolitikai, (szerk. Dabasi Halász Zsuzsanna), Miskolci Egyetemi Kiadó, Miskolc, 2011, 197-211. p. ISBN 978-963-661-973-2
34. Hegyi-Kéri Ágnes (2012) Nemzetközi területi együttműködések, transznacionális területi stratégiák. In.: Területi politika és gazdaságfejlesztés. Digitális tananyag. A TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0046 azonosító számú „A ME GTK és MÜTF Nemzetközi gazdálkodás szakának angol és magyar nyelvű digitális tananyagfejlesztése” című projekt keretében megjelenés alatt.
35. Hegyi-Kéri Ágnes (2012) Területi stratégiák típusai, szerkezete, kidolgozása. In.: Területi politika és gazdaságfejlesztés. Digitális tananyag. A TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0046 azonosító számú „A ME GTK és MÜTF Nemzetközi gazdálkodás szakának angol és magyar nyelvű digitális tananyagfejlesztése” című projekt keretében megjelenés alatt.
36. Hegyi-Kéri Ágnes (2012) Szerkezeti átalakulás, mint a gazdasági növekedés meghatározó tényezője a Visegrádi Négyek esetében. In.: Kelet-Közép-Európa változó gazdasági kapcsolatrendszere. Digitális tananyag. A TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0046 azonosító számú „A ME GTK és MÜTF Nemzetközi gazdálkodás szakának angol és magyar nyelvű digitális tananyagfejlesztése” című projekt keretében megjelenés alatt.

Poszter előadás

Fenntartható fejlődés és munkaerőpiac. Poszter előadás a Magyar Tudományos Akadémia Munkatudományi Bizottság Miskolci ülésén, „Válság regionális munkaerő piaci hatásai” című szakmai konferencia. Miskolc, Miskolci Akadémia Bizottság, 2011. május 6-7.

9. Irodalomjegyzék

1. Alderson A. (2011) *Deindustrialization* In: International Encyclopedia of Economic Sociology. Beckert, J. – Zafirovski M. (eds.) Routledge, Abingdon, 2006, 2011, pp. 138-140.
2. Ballabás G. – Volter E. (2006) *Egykori válságtérseink fejlettségi-környezeti modellvizsgálatának alapjai*, In: III. Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei, Budapest, 2006. szeptember 6-7. A CD-t készítette: Madarász Balázs – Kovács Alexandra, pp. 1-13.
3. Batóg B. – Batóg J. (2001) *Analysis of different employment structures in selected developed countries* (in Polish). Microeconomics in theory and practice. University of Szczecin, Text books no 320, Department of Economics and Statistics nr 11, Hozer J. (Editor), Szczecin. In: Batóg B., Batóg J. (2007) *Shift-Share Analysis of Employment Growth within the EU Countries in 1999–2005*. Link: www.mikro.univ.szczecin.pl/bp/index.php?a=h68f3, letöltés 2012.05.13
4. Bielik, P. – Rajčániová M. (2008) *Shift-share analysis of employment growth – the case of the V4 countries*. In: Agriculture Economic – Czech Republic, Vol. 54 No. 8., pp. 347–351.
5. Dabasi Halász Zs. (2013) *A civilek szerepe a barnamezős területeken. Adalékok a miskolci revitalizációs stratégia kialakításához*. In: Karlovitz T. (eds.) *Ekonomické štúdie – teória a prax: Gazdasági tanulmányok – elmélet és gyakorlat*. Komárno: International Research Institute, 2013. pp. 245-252.
6. Dosi, G. – Nelson R. R. – Winter S. G. (2000) *Introduction: The Nature and Dynamics of Organisational Capabilities*. In: *The Nature and Dynamics of Organisational Capabilities*, Dosi G. – Nelson R. R. – Winter G. (eds.), Oxford University Press, Oxford. pp 1-22.
7. Dosi, G. – Nelson R.R. (1994) *An Introduction to Evolutionary Theories in Economics*. *Journal of Evolutionary Economics* Vol. 4. pp. 153-172.
8. Elekes Z. (2013) *Evolúciós gazdaságföldrajz és intézményi koevolúció*. In.: Lukovics M. – Savanya P. (eds.) 2013.:Új hangsúlyok a területi fejlődésben. JATEPress, Szeged, pp. 13-24.
9. Észak-Magyarországi Operatív Program 2007-2013 (ÉMOP) (2006) letöltve: palyzat.gov.hu/download/1765/EMOP_20070705.pdf 2014.10.11.
10. Farber, H. S. (1999) *Mobility and stability: The dynamics of job change in labor markets*. In *Handbook of Labor Economics*, Ashenfelter O. - Card D. (eds.), Vol. 3, pp. 2439–2483.
11. G. Fekete É. (2009) *Hátrányos helyzetű térségek fejlesztése*. In: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, VII. Nemzetközi Konferencia. Miskolc-Lillafüred, Konferencia Kötet. 2009. május 19-20. letöltve: <http://lillafured.gtk.unimiskolc.hu/VII.Nemzetkozi%20Konferencia%20I.%20kotet.pdf> 2014. május
12. Gecse G. – Nikodémus A. (2003) *A hazai klaszterek lehatárolásának problémái — lokációs hányados*. *Területi Statisztika*, Vol. 6. pp. 507-522.
13. Gregory, D. – Johnston, R. – Pratt, G. – Watts, M. – Whatmore, S. (2009) *The Dictionary of Human Geography*, Blackwell Publishing Ltd, West Sussex, pp 380-382
14. Hausmann P. (2007) *Thorstein Veblen és az evolúciós közgazdaságtan – egy új emberkép megalapozásának kísérlete*. *Közgazdasági Szemle*, Vol. 54. No. 11., pp. 1012-1024.
15. Havlik, P. (2013) *Structural Change and Economic Growth in the New EU Member States*. The Vienna Institute for International Economic Studies, GRINCOH. May 2013.

16. Hegyi-Kéri Á. (2013) *Barnamezős fejlesztések költség-haszon vizsgálata*. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 2013. Vol. X., No. 1. pp. 72-88.
17. Hodgson, G. M. (1998) *The Approach of Institutional Economics*. Journal of Economic Literature, Vol. 36 No. 1., pp. 166-192.
18. Jeney L. – Szabó P. (2001) *A magyar ipar a specializációs és koncentrációs indexek tükrében az 1990-es években*. A Magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei. CD-ROM. SZTE TTK, Szeged.
19. Jonuschat, H. – Knoll, M. (eds.) (2008) *Regional transformation processes in Central and Eastern Europe*. Contributions of the TRANSFOR(U)M network members. Sekretariat für Zukunftsforschung, Berlin.
20. Karajz S. (2011) *Közgazdasági elméletek, Oktatási segédlet*, Miskolci Egyetem, Miskolc.
21. Kiss É. (1998) *Az iparszerkezet átalakulásának következményei*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, 1998. 35 pp.
22. Kiss É. (2010) *Területi szerkezetváltás a magyar iparban 1989 után*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
23. Kocziszky Gy. (2008) *Az Észak-magyarországi régió szakképzés-fejlesztési stratégiája (2007-2013)*. Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek. 2008. Vol. V. No. 1., pp. 87-98.
24. Kollmeyer C. (2009) *Explaining Deindustrialization: How Affluence, Productivity Growth, and Globalization Diminish Manufacturing Employment*. American Journal of Sociology Vol. 114, No. 6., pp. 1644-1674.
25. Kuttor D. – Hegyi-Kéri Á. (2012) *Sectoral and Regional Dimensions of Industrialisation in East Central Europe*. In.: World Scientific and Engineering Academy and Society (WSEAS) International Conferences in Tomas Bata University in Zlin, Csehország, pp. 290-299.
26. Kuttor D. (2011) *Az ipari szerkezetváltás területi hatásai a Visegrádi országokban*. In.: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek Vol.8., No. 2. pp. 94–103.
27. Lang, T. (2011) *Regional development issues in Central and Eastern Europe: shifting research agendas from a focus on peripheries to peripheralisation?* In.: Eröss Á. – Karácsonyi D. (eds.) *Geography in Visegrad and Neighbour Countries*, Budapest 2011, pp. 57-64.
28. Layard, R. – S. Nickell, – R. Jackman (2005) *Unemployment. Macroeconomic performance and the labour market*. Oxford University Press, Oxford.
29. Lengyel B. – Bajmóczy Z. (2013) *Regionális és helyi gazdaságfejlesztés az evolúciós gazdaságföldrajz szemszögéből*. Tér és Társadalom, Vol. 27., No. 1., pp. 1-25.
30. Lilien, D. (1982) *Sectoral Shifts and Cyclical Unemployment*. Journal of Political Economy, Vol. 90. pp. 777–794.
31. Lux G. (2009a) *Az ipar hagyományos terei a régi ipari térségek*. In.: Tér és Társadalom Vol.23. No. 4. pp.45-60.
32. Lux G. (2009b) *Ipari térségek átalakulása Közép-Európában*. Doktori Értekezés, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs.
33. Lux G. (2011) *The disintegration and reorganisation of industry in the Western Balkans*. pp. 379-399. In: Horváth Gy. - Hajdú Z. (eds.) *Regional Transformation Processes in the Western Balkan Countries*. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs. pp.638.
34. Máté D. (2012) *A foglalkoztatás változásai szektorális megközelítésben, különös tekintettel egyes munkapiaci intézmények hatásaira*. Doktori Értekezés, Debreceni Egyetem, Közgazdaságtudományi Doktori Iskola, Debrecen.

35. Miller, D. – Patassini, D. (2005) *Beyond Benefit Cost Analysis. Accounting for Non-Market Values in Planning Evaluation*. Urban Planning and Environment, pp. 338.
36. Miskolc MJV Helyi Esélyegyenlőségi Program 2013-2018, letöltve 2015. 02. 20. http://www.miskolc.hu/sites/default/files/dokumentumok/csatolmanyok/hep_miskolc.pdf
37. Miskolc MJV Integrált Területfejlesztési Stratégia (ITS) (2014), letöltve 2015. 02. 20. http://www.miskolcvaros2020.hu/sites/default/files/dokumentumok/miskolc_its.pdf
38. Miskolc MJV Integrált Városfejlesztési Stratégia (IVS) (2008), letöltve 2015. 02. 20. http://www.miskolc.hu/sites/default/files/dokumentumok/csatolmanyok/1670783-3508-2008-livs_helyzetelemzes_1_kotet.pdf
39. Nagy Z. (2007) *Miskolc város pozícióinak változásai a magyar városhálózatban a 19. század végétől napjainkig*. Doktori (PhD) értekezés, Studia Geographica, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója, Debrecen.
40. Nagy Z. (2009) *Helyünkre kerültünk? Magyarország és Szlovákia pozícióinak alakulása*. In.: Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, VII. Nemzetközi Konferencia. Miskolc-Lillafüred, Konferencia Kötet. 2009. május 19-20., letöltve: 2014. 05.01. <http://lillafured.gtk.uni-miskolc.hu/VII.Nemzetkozi%20Konferencia%20I.%20Kotet.pdf>.
41. Nemes Nagy J. (eds.) (1977). *Regionális gazdaságföldrajzi gyakorlatok*. Tankönyvkiadó, Budapest.
42. North, D. C. – Wallis, J. J. – Weingast, B. R. (2009) *Violence and Social Orders: A Conceptual Framework for Interpreting Recorded Human History*. Cambridge University Press, New York.
43. Pasinetti, L. (1981) *Structural change and economic growth*. Cambridge University Press, Cambridge.
44. Patik R. – Deák Sz. (2005) *A regionális klaszterek feltérképezése a gyakorlatban*. Tér és Társadalom. Vol. XIX. No. 3–4., pp. 139–170.
45. Patik R. (2005) *A regionális klaszterek feltérképezéséről*. Területi Statisztika. Vol. 8. No. 6., pp. 519–541.
46. Pearce, D.W. (eds) (1993) *A modern közgazdaságtan ismerettára*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
47. Roncz J. – Tóthné Szita K. (2013) *A barnanezős területek újrahasznosításának megítélése metaanalízis alapján, különös tekintettel az Észak-magyarországi régióra*. In.: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek Vol.10. No. 1., pp. 14-25.
48. Rowthorn, R. - Wells, J.R. (1987) *Deindustrialization and foreign trade*. Cambridge University Press, Cambridge.
49. Saeger, S. (1997) *Globalization and deindustrialization: Myth and Reality in the OECD*. Weltwirtschaftliches Archly, Review of World Economics Vol. 133 (4) pp. 579-607.
50. Singh, A (1977) *UK Industry and the World Economy: A Case of Deindustrialisation*. Cambridge Journal of Economics, Vol 1. No. 2, pp. 113-136.
51. Stamer, M. (1999) *Strukturwandel und Wirtschaftliche Entwicklung in Deutschland, den USA und Japan*. Shaker, Aachen.
52. Szakálné Kanó I. (2011) *A gazdasági aktivitás térbeli eloszlásának vizsgálati lehetőségei*. Statisztikai Szemle, Vol. 89. No. 1., pp. 77–100.
53. Takács Z. (2004) *Az ipar leépülésének jelensége néhány külföldi példán*. In. Észak-Magyarország gazdasági helyzete, 1990-2001 Adatok, tendenciák, elemzések, Tóth I. J. (eds), Kopint-Datorg Budapest, pp. 13-26.
54. Tóthné Szita K. (2013) *Barnanezős területek fejlesztésének szempontjai és az életciklus szemlélet*. In: Karlovitz János Tibor (eds.) *Ekonomické štúdie - teória a prax: Gazdasági*

- tanulmányok - elmélet és gyakorlat. 566 p. Konferencia helye, ideje: Komárno, Szlovákia, 2013.01.22-2013.01.23. Komárno: International Research Institute, 2013. pp. 527-537.
55. Tregenna F. (2011) *Manufacturing Productivity, Deindustrialization, and Reindustrialization*. Working Paper No. 2011/57, United Nations University, World Institute for Development Economics Research (UNU-WIDER), Helsinki http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/2011/en_GB/wp2011-057/files/86328907787665417/default/wp2011-057.pdf, letöltve 2014. március.
  56. VÁTI (2003) *Az EU strukturális Alapok keretében barnamezős rehabilitációra kiírandó pályázatok szakmai megalapozása* (előkészítő tanulmány). Témavezető: Nagy Á., Budapest.
  57. Veblen, T. B. (1899) *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. The Macmillan Company, New York.
  58. Williamson, O. E. (2000) *The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead*, In.: *Journal of Economic Literature*, Vol. 38, No. 8 pp. 595-613.